

ARAŐTIRMA MAKALESİ

GÜNÜMÜZ TÜRKÇE KUR'AN MEÂLLERİ ÜZERİNE BİR TASNİF DENEMESİ

Hikmet Koçyiğit*

Atf: Hikmet Koçyiğit, "Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi," *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37, (Aralık 2017): 79-121,
<http://dx.doi.org/10.26650/ilahiyat.2017.19.2.0016>

Makale gönderim tarihi: 12.10.2017

Makale kabul tarihi: 16.11.2017

Öz

Günümüzde Kur'an'a olan ilgi meallere doğrudan yansımakta ve yeni Türkçe Kur'an mealleri yazılmaktadır. Bazı meal yazarları Kur'an mesajını daha iyi aktarabilmek için açıklama, dipnot, sözlük, parantez gibi yardımcı unsurlara başvururken; bazıları ise nüzul sırasına veya konularına göre mealler hazırlamaktadır. Mealler birbirlerinden etkilenmekle birlikte yenilik kaygıları taşıyan meallerin varlığı da dikkat çekmektedir. Bilhassa 2000'li yıllardan sonra okuyucunun meal konusundaki beklentilerinin yükselmesi meal sayısının artmasının yanı sıra meal çeşitliliğinde önemli rol oynamıştır. Mevcut Türkçe Kur'an mealleri hem belli bir sayısal çokluğa hem de çeşitliliğe ulaşmış durumdadır. Bu meallerden istifade edebilmenin yollarından birisi, onları ana çizgileriyle tanıyıp tasnif etmektir. Ayrıca Türkçe Kur'an mealleri Türkçenin değişim seyrini ve Türkiye'nin siyâsî, askerî, sosyal ve kültürel tutumlarını göstermesi bakımından önemli veriler içermektedir. Dolayısıyla bütün bunları derli toplu biçimde görmek için mevcut mealleri tasnif etmekte fayda vardır. İşte bu makalede, günümüz Türkçe Kur'an mealleri, ortak hususiyetleri göz önünde tutularak sınıflandırılmaya çalışılmaktadır. Ancak yaptığımız bu tasnifin eksik taraflarının olabileceği gibi itiraza açık yanlarının da bulunduğunu belirtmeliyiz.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Meal, Kur'an Meali, Yazar, Çeşit.

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, Kars, 36100, Türkiye,
hikmet0216@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-9428-462X

Extended Abstract

A Classification Trial on Contemporary Turkish Qur'an Translations

Today, people's interest in the Qur'an is directly reflected in the number of the Qur'an's translation that are being done. Further, in addition to the existing Turkish translations of the Qur'an, more of the genre are being done regularly. Some of the Qur'an translators refer to auxiliary elements, such as explanations, footnotes, a dictionary, or parentheses, to better convey the Qur'an's message, while others prepare translations as per the order or subjects. A translation of the Qur'an is influenced by the others in the same genre; however, innovative translations attract the reader's attention, and some translations might be regarded as a source for the subsequent ones. From the perspective of Turkey, the following are the various reasons behind the translations of the Qur'an gaining momentum: (1) The nationalism movement has led to an increase in the number of translations. (2) The Qur'an is not an exclusive right of language experts; everyone has the right to access and understand it. Hence, there has been an increase in the translated numbers. Further, all Muslims should understand the principles laid out in the Qur'an. (3) Orientalists are playing a major role in distribution of Turkish Gospels. Hence, a change in the readers' profiles and expectations from the Qur'an are important factors leading to an increase in the diversification of the number in the Qur'an's translations. Since the 2000s, regarding the Qur'an translations has been arisen and it played an important role in its diversity as well. Thus, many translators of the Qur'an refer to their readers in their books' preface.

It seems that popular considerations are among the influential factors for style preferences regarding the Qur'an translation. Likewise, popular contemporary ideological movements feature the meanings of specific Quran's ayahs (verses). The Qur'an translations were not only regarded as mere translations but also referred as teaching tools. Therefore, we can conclude the following: (1) the word meanings aim to teach the Qur'an's readers its literal meaning, (2) the subject meanings aim to indicate the Qur'an's content (3) the textless meanings aim to ensure a constant communication with the Qur'an without worrying about ablution, and (4) the explanatory meanings aim to transmit the message of the Qur'an in a more explicatory method.

Qur'an translations prepared according to the descending order began in the 1990s. One of the first examples of this is the interpretation of Elmalılı, prepared by Mesut Okumuş. First thematic translation in Turkish was published in 1950 by Ömer Fevzi

Mardin. The most popular work in this area is by Ömer Özsoy and İlhami Güler, published in 1996. One of the first verse Qur'an translations covering the entire Qur'an was written by Bedri Noyan Dedebeba (1912–1997) in 1973, but it was published in 1996. According to our findings, Besim Atalay (1882–1965) was one of the first Qur'an translators to add a dictionary, published in 1962, to better understand the old Turkish words. The most famous example of the non-parenthesis Qur'an translation is that by Yasar Nuri Öztürk. The work prepared by Hüseyin Atay and Yasar Kutluay by the Presidency of the Religious Affairs and published in 1961 is the first product out of the cooperation of the Presidency of Religious Affairs and the Divinity.

Another type of Quran translation is that from foreign languages, which has contributed to the increase in the number of techniques among the translators in Turkey. For example, Mevdûdî's translations of the meaning of the entire sentence into the target language as a whole has led to the translation of its many verses into passages, and this approach has influenced the writers of the meal such as Mustafa Öztürk. One of the common Qur'an translations is a simplified one: the Qur'an translation of the Elmalılı. If simplifying the Qur'an translation of the Elmalılı that is independent of its interpretation, this was first published by Eser Neşriyat in 1982. The fact that this work was registered by the Grand National Assembly is one of the reasons for its widespread use of the Elmalılı Qur'an translation in the market, and is accepted by many scholars and publishers because of the abolition of royalties in 1992.

Current Turkish Qur'an translations are both numerous and diverse. One of the ways in which you can benefit from these Qur'an translations is to recognize and classify them using their main lines. Thus, based on the qualifications that the authors used in their works, the Qur'an translations in Turkey are divided into the following categories—narrative reason, clarity, lexical order, without brackets, or simplified. In addition, Turkish Qur'an translations contain important data in terms of showing the course of change of Turkish, and political, military, social and cultural attitudes in Turkey. It is therefore useful to classify existing Qur'an translations to see all of them in a compact form. This article attempts to classify today's Turkish Qur'an translations according to their common characteristics. However, the classification we used has some deficiencies; further, it has some aspects open to objection.

Keywords: Qur'an, Translation, Qur'an translation, Author, Variety

Giriş

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in bütün insanlara gönderildiğini (7/A'raf, 158; 34/Sebe,28) açıkça ifade etmektedir. Bu yüzden O'nun tebliğ etmiş olduğu Kur'ân'ın, bütün insanlara hem asli metniyle hem de anlamının tercüme vasıtasıyla ulaştırılması gereklilik arz etmektedir. "Hz. Peygamber sadece Araplara değil bütün insanlara gönderilmiştir ve Kur'ân'ın nurundan faydalanmaları için onların diline çevrilmek zorundadır. Bu, İslam ümmetinin tamamının bilhassa âlimlerinin yapması gereken bir vecibedir."¹

Ana dili Arapça olmayan insanların Kur'ân'ı anlamları tarih boyunca kendi dillerinde yazılan meal ve tefsirler vasıtasıyla olmuştur. Ancak son yüz elli yıllık zaman zarfında meallere ilgi artmış durumdadır. Ülkemiz açısından bakacak olursak meale fazla önem verilmesinin ve bu manada mealciliğin ivme kazanmasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden birisi ulusçuluk akımıdır. Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan ulusçuluk ve ulus devletlerin kurulması, İslam dünyasında Arapça'dan bir kopuşu da beraberinde getirmiştir. Ancak diğer yandan "öze dönüş" söylemleriyle birlikte Kur'ân'ı okuyup anlamaya yönelik ciddi bir ilgi olmuştur. Bu durum Kur'ân'ın anlaşılmasında meallerin önemini daha çok artırmaya başlamış böylece Türkiye'de, yazılan meal sayısının yanı sıra, gerek akademik gerekse dinî çevrelerde meallerle ilgili araştırmaların sayısı da artış kaydetmiştir.

Meallerin artış kaydetmesindeki bir diğer sebep, Kur'ân'ı anlamının sadece belli kişilere, uzmanlara mahsus olmadığı ve herkesin onu düşünmeye/anlamaya hakkının olduğu düşüncesidir. Modern dönemde düşünürler "Kur'ân'ın sadece ehl-i ihtisasın ve icihadın tekelinde olmadığını, O'nun manaları üzerinde zihinleri yormanın her müminin doğal hakkı olduğunu belirtmektedirler. Bu nedenle modern düşünür, Kur'ân'ın manasının kapalılığı gibi bir yaklaşımı kabul etmez. Kur'ân açıktır, O haricî bir kaynağa ihtiyaç duymadan anlaşılabilir. Bu bağlamda Kur'ân çevirilerine kayda değer bir önem atfedilmektedir. Okur doğrudan Kur'ân'la karşı karşıya gelmeli, O'nun üzerinde teemmül, tedebbür, tefekkür, tefekkuh ve tezekkür etmeli."²

Bir başka sebep müsteşriklerin Türkçe İncilleri halka yayma faaliyetleridir. Konuyla ilgili olarak merhum Hasan Basri Çantay (1887-1964) şunları söylemektedir:

¹ İbnu'l-Hatib, *el-Furkân* (Beyru: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ty), 170.

² İsmail Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'ân'a Yaklaşımlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 31 vd.

"Son zamanlarda "Kitabı Mukaddes" şirketlerinin bütün köylere kadar "Türkçe İncil"leri ve benzerlerini yaymak suretiyle hızlandırdıkları fa'aliyetleri göz önüne alarak âmmenin zevk ve istifade ile, yorulmadan ve usanmadan okuyabileceği bir îzahlı "Meâli Kerim" in vücuduna kat'î ihtiyac bulunduğunu takdir ve teslim etmemek mümkün değildir."³ Ayrıca misyonerler ve müsteşrikler başta olmak üzere pek çok samimiyetsiz insanın Kur'an'ı değişik dünya dillerine tercüme etmesine mukabil, Kur'an'ın ve İslam'ın doğru anlaşılması için tercüme kaçınılmaz olmaktadır.⁴

Meallere olan ilginin sebeplerinden birisi de Müslümanların esas sorununun Kur'an'ın öngördüğü hayat çizgisinden uzaklaşmaları ve neticede meselenin yine Kur'an'ı anlamak ve onu yaşamakla çözüleceği inancıdır. Bu inanç tabii olarak mealleri odak konuma getirmiştir. Kur'an'ın anlamadan okunmasına gösterilen tepki meallere ilgiyi artırmıştır. Ayrıca küresel çaptaki krizleri çözebilmek adına Kur'an eksikliğini düşünmeye ihtiyaç vardır. Bu ise Arapça bilgisi yetersiz olan insanlar için mealler vasıtasıyla düşünme imkânı sunmaktadır.

Piyasada çok sayıda mealin boy göstermesi ve diğer taraftan meallerden hakkıyla istifade edebilme ideali, bazı yazarların "meal okuma kılavuzu" türünden eserler kaleme almasına ve meal okumaya ilişkin önerilerde bulunmasına sebep olmuştur.⁵ İşin doğrusu meal yazmak oldukça zor bir iştir. Çünkü tefsiri çok iyi bilmeden meal işine girişmek birçok hatayı beraberinde getirmektedir. Dahası tefsiri iyi bilmeden meal yazmaya kalkışmak, işin önemini ve sorumluluğun boyutlarını kavrayamamanın temelini oluşturmaktadır. Tefsir Kur'an'ı daha iyi tanımamızı ve öğrenmemizi sağlar. Harfî tercüme Kur'an çevirilerinde caiz görülmediği için tefsirî tercüme kullanmak gerekmektedir. "Tefsirî tercüme ise bir çeşit tefsirdir. Tefsir yapılırken gözetilmesi gereken şartları yerine getirmek kaydıyla Kur'an'ın tefsirî tercüme ile tercümesi caizdir."⁶

Türkiye'de yapılan meal çalışmaları artık tasnife tabi tutulacak bir hacme ve çeşide ulaşmış durumdadır. Nitekim bir tespite göre bugün gelinen noktada Türkçe

³ Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 1984), I, 8.

⁴ Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi* (İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2014), 185.

⁵ Mesela bkz. Mehmet Yaşar Soyalan, *Kur'an Meali Okuma Kılavuzu* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2008); Halil Altuntaş, "Cami Dersleri Kapsamında Kur'an Meali Okuyacak Din Görevlilerine Bazı Notlar", *Diyanet İlmî Dergi* 36, no. 2 (Ankara 2000): 59-76.; Mehmet Okuyan, *Kısa Surelerin Tefsiri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017), 146-47.

⁶ Ali Akpınar, *Kur'an Tercüme Teknikleri* (Konya: Serhat Kitabevi, 2011), 25.

olarak hazırlanan meal sayısı 300 civarındadır.⁷ Biz, bu makalede Cumhuriyet'ten günümüze kadar hazırlanmış olan söz konusu mealleri tasnif etmek suretiyle hem meal çeşitliliğine hem de onlardan bilinçli olarak istifade etmeye dikkat çekmiş olacağız. Bu arada 'meallerin birbirinin kopyası olduğu' şeklindeki yargının ne kadar sahici olduğunun yeniden düşünülmesini de amaçlamaktayız. Zira mealler birbirinin kopyası olsaydı bu denli bir meal çeşitliliğinin ortaya çıkması mümkün olmazdı.

Günümüzde mevcut Türkçe Kur'an meallerini genel itibariyle 1-Mushaf Tertibine Göre Mealler 2-Nüzul Sırasına Göre Mealler 3- Konularına Göre Mealler başlıkları altında sınıflamak mümkündür. Bazı yazarlara göre ise Türkçede yapılmış bulunan mealler: 1) Muhteva yönünden 2) Teknik ve dil yönünden iki gruba ayrılabilir. Muhteva yönünden de iki tür meal vardır: a) Tefsir kaynaklarına dayalı olanlar b) Deyim yerindeyse ibdai olanlar veya tefsir kaynaklarına dayalı olmayanlar. Teknik ve dil yönünden de iki tür meal görülmektedir: a) Metne sadakat gösterilerek kelime kelime yapılan mealler, b) Anlama dayanarak Türkçe ifade kalıbı içinde yapılan mealler."⁸ Fakat biz daha muhtevî olması için mufassal bir sınıflandırma yapmaya çalışacak ve bunlarla ilgili çeşitli değerlendirmelerde bulunacağız. Ayrıca konunun vuzuha kavuşması bakımından ilgili meal yazarlarının görüşlerini kendi ifadeleriyle aktaracağız. Şunu da belirtelim ki, bu sınıflandırmada zikredilen isimlendirmelerin bir kısmı zaten meal yazarları tarafından istimal edilmiştir. Mesela Hasan Basri Çantay kendi mealini "İzahlı Meâli Kerim"⁹ şeklinde adlandırmaktadır.

I. Tertibi Bakımından Mealler

Ümmetin elindeki Mushaf Hz. Osman zamanında tertip edilmiştir. Bu tertibin tevkihi ya da içtihadî olup olmadığı öteden beri tartışılmakla birlikte tertibin tevkihi olması baskın gözükmektedir. Mushaf tertibine yönelik bu tartışmalar, özellikle çağdaş dönemde nüzul sırasına göre tefsirlerin ve meallerin yazılmasında önemli bir dayanak olmuştur. 1960'lı yıllarda nüzul sırasına göre bir tefsir yayımlayan İzzet Derveze (1888-1984) bu tutumuyla meal yazarlarına da öncülük etmiştir. Diğer yandan günümüzde

⁷ Hasan Elik-Muhammed Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 15.

⁸ Ali Bulaç, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı Meal ve Sözlük* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2014), 7-8.

⁹ Çantay, *Kur'an-ı Hakîm*, I, 8.

Kur'an'ı ana ve tali konuları çerçevesinde ele alan mealler de bulunmaktadır. Bu tür mealleri Tertibi Bakımından Mealler başlığı altında değerlendirmemiz mümkündür.

A. Mushaf Düzenine Göre Mealler

Elimizdeki mushaf-ı şerif, Fâtıha suresi ile başlayıp Nâs suresi ile sona ermekte olup toplam 114 sureden müteşekkildir. Günümüz Türkiye'sinde mevcut mealler genel itibarıyla bu tertibe göre hazırlanmış durumdadır. Daha açık bir ifadeyle mevcut Türkçe meallerde daha çok Mushaf tertibine riayet edilmiştir. Hatim okurken bu tertip üzere yazılmış meallerden istifade etmek okuyucu açısından daha elverişli gözükmektedir. Bu minvalde hazırlanmış çok sayıdaki meallerden bir kısmı şunlardır: Abdülbaki Gölpinarlı, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*¹⁰; Ali Fikri Yavuz, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meal-i Alisi*¹¹; Ahmed Davudoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)*¹²; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali*¹³; Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l-Furkan Kur'an Meali*¹⁴; Ömer Öngüt, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meal-i Alisi*¹⁵; Şaban Piriş, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*.¹⁶

B. Nüzul Sırasına Göre Mealler

Kur'an'ın peyderpey inmiş olmasının çeşitli hikmetleri bulunmaktadır. İşte bu hikmetleri günümüz okuyucusunun daha iyi anlamasını sağlamanın yollarından birisi olarak bu tarz mealler yazılmaktadır. Çağdaş dönemde Kur'an'ı anlamaya yönelik çalışmaların yoğunluğu doğal olarak nüzul sırasına göre meal ve tefsirleri gündeme getirmiştir. Bir kısım yazarlar nüzul sırasına göre yapılacak meal ve tefsir çalışmalarının Kur'an'ın sahil ve bütüncül bir şekilde anlaşılmasında, Müslüman kimliğinin inşasında ve İsrâiliyât gibi bazı tefsir problemlerinin aşılmasında önemli olduğunu düşünmektedir.

Nüzul sırasına göre hazırlanan meallerin 1990'lı yıllara tekabül ettiği görülmektedir. Bunun ilk örneklerinden birisi Mesut Okumuş tarafından nüzul sırasına göre hazırlanan Elmalılı'nın mealidir. "Elmalılı mealinin 1994'te nüzul sırasına göre tertip edilmiş hali neşredilmiş, birkaç yıl sonra da Derveze'nin nüzul tertibini esas alan tefsirinin Türkçe tercümesi neşredilmeye başlanmıştır. Bu safhadan sonra, özellikle de

¹⁰ Abdülbaki Gölpinarlı, *Kur'an-ı Kerim ve Meali* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1955)

¹¹ Ali Fikri Yavuz, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meal-i Alisi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1967)

¹² Ahmed Davudoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)* (İstanbul: Çile Yayınları, 1981)

¹³ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007)

¹⁴ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l-Furkan Kur'an Meali* (İstanbul: Akit Yayınları, 2001)

¹⁵ Ömer Öngüt, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meal-i Alisi* (İstanbul: Hakikat Yayıncılık, 1998)

¹⁶ Şaban Piriş, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı* (İstanbul: İlbahar Yayınları, 2000)

2000’li yıllardan itibaren birçok mealin nüzul sırasına göre tertip edilmiş baskıları neşredilmiştir.”¹⁷ Bu meallerin bazılarında Kur’ân, Mekkî Sureler ve Medenî Sureler şeklinde iki bölümde gösterilmişken bazılarında ise böyle bir bölümlenme yapılmaksızın sadece surelerin nüzul sıralamasını takiben çeviriler sunulmuştur. Bu meallerden birisi Sadık Türkmen’e aittir. Müellif, bu tür bir mealin kazandıracağı şeyler bağlamında şunları zikretmektedir: “Surelerin İniş Sırasına Göre” yapılan Çeviriyi defalarca okuduğunuzda zamanla şu yetenekleri kazanırsınız: a)Okuma-Anlama=Sure bütünlüğü, Anlayış bütünlüğü. b)Anlama-Tefekkür=İdrak bütünlüğü. c)Tefekkür-Hissetme=Kalp bütünlüğü. d)Duyuş ve gereklerini yerine getirme=Eylem bütünlüğü. e)Hakkı ve sabrı tavsiye=İman bütünlüğü.”¹⁸

Nüzul sıralamasına göre hazırlanan meali ısrarla savunan meal yazarları vardır. Bununla birlikte kronolojik meallerin kendince çeşitli sorunları olduğu göz ardı edilmemelidir. Her şeyden evvel “Kur’ân’ın herkes tarafından ittifakla kabul gören bir nüzul tertibi mevcut değildir. Üstelik mevcut bilgiler ışığında böyle bir tertip oluşturmak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü Kur’ân’ın tüm ayet ve surelerinin ne zaman nazil olduğu hususunda maalesef yeterli bilgiye sahip değiliz. Öte yandan meal özelinde söylemek gerekirse, nüzul tertibine göre meal hazırlamak ve bu minvalde hazırlanmış bir meali okumak, kendisinden umulan faydayı temin işlevine sahip olmadığı gibi, nüzul tertibine göre hazırlanmış bir meali okumakla tam olarak neyin hedeflendiği de en azından bizim için pek sarıh değildir. Eğer bu tarz bir okumadan maksat Kur’ân’ın insanlığa yönelik mesajlarına vakıf olmaksızın, Mushaf tertibine göre hazırlanmış bir meali okumakla da bu mesajlar hakkında pekâlâ vukuf sahibi olunabilir.”¹⁹

Nüzul sırasına göre yapılan meallerden bazıları şunlardır: Mustafa Öztürk, *Nüzul Sırasına Göre Kur’ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*²⁰; Tuncer Namlı, *Kur’ân Aydınlığı Kronolojik Kur’ân Meali*²¹; Mustafa Çevik, *Nüzul Sırasına Göre Kur’ân-ı Kerim Meali (Maksadı ve Yorumu)*²²; Abdurrahman Abdullahoğlu, *Ayetlerin İniş Sırasına Göre Kur’ân*

¹⁷ Muhammet Abay, “Türkçedeki Kur’an Meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 10, no. 19-20, (Aralık 2012): 259.

¹⁸ Sadık Türkmen (Editör), *İniş Sırasına Göre Kur’an Akıl ve Bilim Işığında Türkçe Çeviri* (İstanbul: Sadık Türkmen Yayınları, 2010), 9.

¹⁹ Mustafa Öztürk, *Nüzul Sırasına Göre Kur’an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 29.

²⁰ Yazar bu meali kendi arzu ve isteğinden değil, Ankara Okulu Yayınları aracılığıyla birçok okuyucudan intikal eden taleplere binaen yayımladığını söylemektedir. Bkz. Öztürk, *Nüzul*, 30.

²¹ Tuncer Namlı, *Kur’ân Aydınlığı Kronolojik Kur’ân Meali* (Ankara: Fecr Yayınları, 2017)

²² Mustafa Çevik, *Nüzul Sırasına Göre Kur’ân-ı Kerim Meali (Maksadı ve Yorumu)* (İstanbul: Yüzleşme Yayınları, 2017)

Çevirisi²³; Mustafa Sağ, *Evrensel Çağrı İniş Sırasına Göre Kur'an Meali*²⁴; Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali*²⁵; Abdullah Manaz, *Konularına ve Geliş Sırasına Göre Geliş Sebepleriyle Birlikte Kronolojik Türkçe Kur'an*.²⁶

C. Konularına Göre Mealler

Konularına göre hazırlanmış mealler bir tür Kur'an fihristi veya indeksidir. Dolayısıyla bunlara 'fihrist mealler' denebilir. Esasen pek çok mealin sonunda alfabetik olarak hazırlanmış dizinleri/fihristleri görmek mümkündür. İşte bunun daha derli toplu hali konularına göre hazırlanmış meallerdir. Bu meallerin aynı zamanda Kur'an'ın ana konularına ilişkin bir tasnif yapmış olması önemlidir. Bütün bunlara rağmen, "Kur'an'ın fikri bakımdan ana konularına göre tasnifinin 'kelime dizini'nden farklı olduğu da açıktır."²⁷ Ayrıca merak edilen konulara ilişkin ayetleri derli toplu olarak bir arada bulma imkânı vermesi bakımından bazı avantajlara sahiptir. Fakat aynı zamanda konulara göre bir tasnifte bulunması özneliği de içinde barındırmaktadır. Bazı araştırmacılara göre ise, "konu tertibine göre hazırlanan mealler bütün ayetleri ihtiva etmediklerinden bunlar tam meal olarak değerlendirilemezler."²⁸ Bu tür meallerden birisi Ömer Özsoy ile İlhami Güler'in hazırladığı *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)* adlı eserdir. Bu eserde teknik zorluklar nedeniyle yalnızca sureler arası nüzul sırası esas alınmış ve yazarlar Kur'an'ın tamamını sağlıklı bir biçimde Türkçeye çevirmede kendilerini yeterli görmedikleri için mealde Hüseyin Atay'ın mealini kullanmakla birlikte, Rağıbın Müfredat'ına, Taberî ve Mevdûdî'nin tefsirlerine, Muhammed Esed'in İngilizce, Rudi Paret'in Almanca, Süleyman Ateş'in Türkçe Kur'an çevirileri ile Mısır'da yetkin bir komisyon tarafından hazırlanmış bulunan Mu'cemu Elfâzî'l-Kur'an'il-Kerîm adlı Kur'an sözlüğüne müracaat ettiklerini belirtmişlerdir.²⁹

Bazı meal yazarları ise sure içerisinde ayetlerin muhtevasına göre çeşitli başlıklar koymaktadırlar. Buna 'konulu' veya 'başlıklı meal' demek de mümkündür. Bu tür meallerden birisi Edip Yüksel'e aittir. Fakat bu başlıklandırmanın bazen indi yoruma

²³ Abdurrahman Abdullahoğlu, *Ayetlerin İniş Sırasına Göre Kur'an Çevirisi* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2016)

²⁴ Mustafa Sağ, *Evrensel Çağrı İniş Sırasına Göre Kur'an Meali* (İstanbul: Koçak Yayınları, 2009)

²⁵ Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meali* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2011)

²⁶ Abdullah Manaz, *Konularına ve Geliş Sırasına Göre Geliş Sebepleriyle Birlikte Kronolojik Türkçe Kur'an* (İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2008)

²⁷ Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2005), 21.

²⁸ Abay, "Türkçedeki Kur'an Meallerinin Tarihi," 300.

²⁹ Özsoy- Güler, *Konularına Göre Kur'an*, 22-23.

dayalı olduğu görülmektedir. Örneğin Furkan Suresi'nin 4-16. ayetlerinin **İnkârcılar Kuran'ın Matematiksel Koduyla Reddediliyor** başlığı altında sunulması indi bir yaklaşımdır.

Bazı araştırmacıların tespitine göre konulu tarzda Türkçedeki ilk eser Ömer Fevzi Mardin tarafından 1950'de neşredilmiştir. Bu alanda en popüler çalışma ise Ömer Özsoy ile İlhami Güler'in birlikte hazırlayıp ilk baskısını 1996 yılında yaptıkları eserdir.³⁰ Bu tür çalışmaların telif edilmesinin en önemli sebeplerinden birisi Kur'ân'ın diğer kitaplardan farklı olarak konuları belli başlıklar altında sunmayı, muhtelif yerlerde farklı yönleriyle ele almasıdır. Bu yüzden bir konuyla alakalı gerekli bilgileri elde etmek için Kur'ân'ı bütünüyle okumak gerekmektedir. Ancak hem okuyuculara hem de araştırmacılara yardımcı olmayı düşünen bazı yazarlar konulu mealleri telif etmişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla günümüzde hem konulu tefsirlerin hem de konulu meallerin neşve nema bulması çağın getirdiği bazı ihtiyaçları karşılamaya matuftur. Okuyucu merak ettiği herhangi bir konu hakkında Kur'ân'ın yaklaşımını en azından ana hatlarıyla bu tür meallerden öğrenme imkânı elde edebilmektedir.

Konulu meallerden bazıları şunlardır: Ömer Dumlu, *Konularına Göre Kur'ân Çevirisi*³¹; Ömer Dumlu-Ziya Şen, *Konularına Göre Kur'ân (Türkçe Meal)*³²; M. Fuad Abdülbaki, Fransız araştırmacı Jules la Beaume'nin çalışması ile Edward Montet'nin Fransızcaya yaptığı Kur'ân tercümesindeki Fihrist'i birleştirerek *Tafsili Ayâtî'l-Kur'ân* adlı eserini vücuda getirmiştir. Bu eser, ayet meallerinin de eklenerek Arapça'dan Türkçeye çevrilmesi sonucunda "*Mevzularına Göre Ayet-i Kerimeler ve Mealleri*"³³ adıyla yayımlanmıştır. Ömer Fevzi Mardin, *Kur'ân-ı Kerîm Mevzularına göre Tasnifli-Şerhli (Türkçe, konularına göre yeniden düzenlenmiş)*³⁴; Ahmet Okutan, *Kur'ân-ı Kerîm'in Konularına Göre Ayrılmış Türkçe Anlamı*³⁵; Hikmet Taşkın, *Kur'ân Bize Ne Diyor?*³⁶; Sıtkı Gülle, *Konularına Göre Kur'ân-ı Kerim Ayetleri*.³⁷

³⁰ Abay, "Türkçedeki Kur'an Meallerinin Tarihi," 300.

³¹ Ömer Dumlu, *Konularına Göre Kur'ân Çevirisi*, (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2008)

³² Ömer Dumlu-Ziya Şen, *Konularına Göre Kur'ân (Türkçe Meal)* (İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2011)

³³ Bkz. M. Fuad Abdülbaki, *Mevzularına Göre Ayet-i Kerimeler ve Mealleri (I-II)*, Çev. Bekir Karlığa, (İstanbul: Şamil Yayınları, 1988)

³⁴ Ömer Fevzi Mardin, *Kur'ân-ı Kerîm Mevzularına göre Tasnifli-Şerhli (Türkçe, konularına göre yeniden düzenlenmiş)* (İstanbul: İlahiyat Kültür Te'lifleri Basım ve Yayımlar Derneği, 1950)

³⁵ Ahmet Okutan, *Kur'ân-ı Kerîm'in Konularına Göre Ayrılmış Türkçe Anlamı* (İstanbul: Arif Bolat Kitabevi, 1967)

³⁶ Hikmet Taşkın, *Kur'ân Bize Ne Diyor?* (İstanbul: Madve Yayınları, 1989)

³⁷ Sıtkı Gülle, *Konularına Göre Kur'ân-ı Kerim Ayetleri* (İstanbul: Huzur Yayın Dağıtım, 2004)

II. Yazım Türü Bakımından Mealler

Yazım türü ifadesiyle manzum ve mensur türünü kastetmekteyiz. İslam ilim dünyasında eserler kahir ekseriyetle mensur biçimde kaleme alınmıştır. Fakat bazı âlimler eğitim öğretim amaçlı olarak manzum eserler de yazmışlardır. Manzum yazım, İslamî ilimlerin hemen her sahasında olduğu gibi Kur'ân tercümelerinde de denenmiştir ve hâlâ kullanılmaya devam etmektedir. Bazı meal yazarları, tam manzum olmasa da daha akıcı olsun diye secili bir yazımı da tercih etmişlerdir.

A. Mensur Mealler

Meallerin tamamına yakını mensur şeklinde kaleme alınmıştır. Zira Kur'ân tercümelerinde karşılaşılan zorluklar bu konuda manzum yazımın kifayetsizliğini daha belirgin kılmıştır. Ayrıca manzum yazmak zaten başlı başına bir kabiliyeti de gerekli kılmaktadır. Bu sebeple meallerin tamamına yakını mensur şeklindedir. Bu yüzden bu meallere ayrıca örnek vermeye gerek yoktur.

B. Manzum Mealler

Kur'ân-ı Kerim'in tercümesinde manzum şekli tercih eden yazarlar olmuştur. "Manzum tercüme, bir metnin şiir halinde başka bir dile çevrilmesidir."³⁸ Manzum mealler ayetin mealini ezberde tutmaya daha fazla katkı sağlayabilir. Ancak bu tür meallerin şiirdeki 'az sözle çok şey söyleme' yapısından dolayı bir ayetin mealini kâfi derecede veremediği de olabilir. Hatta manzum tercümelerde bazı ayetlerle mealleri arasında irtibat kurmak zorlaşmaktadır. Bütün bu zorluklarına rağmen ezberde tutmayı kolaylaştırma ve ilgi çekme gibi avantajlarından hareketle, manzum meallerden vazgeçilmemiştir. Özellikle Kur'ân'ın edebî üslubuna uygun bir tercüme için bazı meal yazarları manzum yazmayı yeğlemişlerdir.

Manzum meallerin bir kısmı Kur'ân'ın tamamını ihtiva ederken bir kısmı ise çeşitli sureleri kapsamaktadır. Bu bağlamda manzum meal örnekleri Cumhuriyet dönemine kadar uzanmaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla Kur'ân'ın tamamını kapsayan ilk manzum meallerden birisi Bedri Noyan Dedebara (1912-1997) tarafından 1973'te yazılmış ancak bunun yayımlanması ise 1996'da gerçekleşmiştir. Dedebara, kitabının önsözünde Emin Erişirgil'den iktibasla Mehmet Akif'in, Kur'ân'ın şiir halinde çevirisini

---

³⁸ Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi*, 239.

bitirdiğini ancak vasiyeti üzerine İhsan Efendi'nin o kitabı yaktığını kaydettikten sonra şunları ifade etmektedir: "Bu konuyu bir konuşmamız sırasında anlattığım aziz dostlarım ve özellikle, Aydın Lisesi Müdürü, Edebiyat Öğretmeni İbrahim Edhem Şehitoğlu ve lisenin Türkçü hocalarından Şair Cebbar Ertürk "Bu işi siz neden yapmıyorsunuz?" diye bu fakiri teşvik ettiler. İlk hazırladığım parçaları beğendiler. Büyük Atatürk'ün gerçekleşmesini çok istediği bir işe böylece başladım ve onu Türkiye Cumhuriyeti'nin Ellinci Yılına idrak etmek üzere olduğumuz günlerde bitirdim. Büyük Atatürk'ün Hakk'a göçüşünün elli sekizinci yılında, yeniden gözden geçirerek okuyucuya sunuyorum... Fakirleri, böyle manzum bir çevirinin gerekliliğine de inanıyorum. Kur'an'ın birkaç ayetinde (Okuyun, anlayın) denildiğine göre halkımız, Türkçe olduğu için, bunu anlayacak ve manzum olduğu için de daha kolay hatırd tutacaktır."³⁹ 1980'lere kadar daha ziyade kısmî manzum mealler kaleme alınmış bu tarihten itibaren ise tam manzum mealler yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Manzum meallere Alevî-Bektâşî çevrelerin daha fazla ilgi gösterdikleri söylenebilir. Bazı araştırmacılara göre bunun muhtemel sebeplerinden birisi "Alevî-Bektâşî yazarların manzum mealleri de Kur'an'ı saz/bağlama eşliğinde okuma arzusunun bir yansıması olsa gerektir."⁴⁰ Fakat şiir doğal bir dürtü olduğu için manzum mealleri belli çevrelere has kılmak mümkün değildir. Nitekim Sünnî pek çok âlim bu minvalde ürün vermiştir. Hatta bazı âlimler namazlarda okunan muhtelif duaların dahi manzum mealini yapmışlardır. Mesela Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951) bir kitabında Kâmil Miras'a (1874-1957) ait manzum sübhâneke mealini bize nakletmektedir.⁴¹

Her ne kadar bir alaka uyandırsa da manzum meallerin fazla okunduğunu iddia etmek güçtür. Nitekim bu tarz meallerin satış trendlerinin düşüklüğü ve birçoğunun piyasada bulunamayışı bunun delillerindedir. Fakat Mevlüt Akça gibi bazı manzum meal yazarlarının, eserlerini şahsî olarak yayımlatmaları da bu eserlere erişilmesinin zorluklarından birisi olarak addedilebilir.

Manzum meal yazarlarının ekseriyetle yeterli bir Kur'an-ı Kerim ve tefsir bilgisine sahip olmadıkları sezilmektedir. Vaktidolu gibi yazarların mealinde, yararlanılan

³⁹ Bedri Noyan Dedeşaba, *Kur'an-ı Kerim-Manzum Meal* (İstanbul: Ardıç Yayınları, 2007), 6.

⁴⁰ Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Meal ve Tefsirin Serencamı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 64.

⁴¹ Bkz. A. Hamdi Akseki, *Namaz Sûrelerinin Türkçe Terceme ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), 56.

kaynakların isimlerinin yazımıyla ilgili hatalara sıklıkla rastlanması bunun küçük bir örneğidir.⁴²

Bir kısım meal yazarları ise manzum yerine secili yazmayı yeğlemişlerdir. Örneğin Abdülbaki Gölpınarlı, 1955 yılında Remzi Kitabevi tarafından basılan *Kur'an-ı Kerim ve Meali* adlı eserinde "Kur'an, müsecca' bir nesirdir" diyerek secili bir metin oluşturmaya çalışmıştır.⁴³

Türkçe kaleme alınmış bazı manzum Kur'an mealleri şunlardır: Bedri Noyan Dedebeba, *Kur'an-ı Kerim-Manzum Meal*⁴⁴; Nusret Çam, *Şiir Diliyle Kur'an-ı Kerim Meali*⁴⁵; Ali Adil Atalay Vaktidolu, *Kur'an-ı Kerim Manzum Meali ve Tefsir Özeti*⁴⁶; Rıza Çiloğlu, *Tanrı Buyruğu Oku-Kur'an Nazım Çeviri*⁴⁷; Mevlüt Akça, *Kur'an-ı Kerim Mealinin Manzum İfadesi*⁴⁸; Muharrem Zeki, *Türkçe Manzum Kur'an Yasin Süresi*⁴⁹; Mehmet Demir, *Sûre-i Rahman'ın Nazmen Beyanı*.⁵⁰

III. Müellifi Bakımından Mealler

Bireysel çalışmaların yanı sıra her alanda olduğu gibi ilmî çalışmalarda da bazen birkaç kişinin bir araya gelerek eser hazırladıkları görülmektedir. Meal hazırlamada da bu kabil örneklere rastlamaktayız. Ayrıca müelliflerin kimlikleri de farklılık arz etmektedir. Bazı müellifler akademisyen, bazıları araştırmacı, bazıları ise herhangi bir kurum veya gruba mensubiyeti bulunan insanlardır.

A. Tek Yazarlı Mealler

Bu tür mealler ekseriyeti teşkil etmektedir. Bununla birlikte bir kısım yazarlar hem kendi başlarına hem de birkaç arkadaşıyla bir araya gelerek meal hazırlamışlardır. Tek yazarlı mealler arasında şu örnekler sayılabilir: Osman Keskiöğlu, *Kur'an-ı Kerim'in*

⁴² Bkz. Ali Adil Atalay Vaktidolu, *Kur'an-ı Kerim Manzum Meali ve Tefsir Özeti* (İstanbul: Can Yayınları, 2010), 857-864.

⁴³ Bekir Dağcı, *1950-1960 Arası (Demokrat Parti Dönemi) Türkiye'de Kur'an Araştırmaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s.20.

⁴⁴ Bedri Noyan Dedebeba, *Kur'an-ı Kerim-Manzum Meal* (İstanbul: Ardıç Yayınları, 2007)

⁴⁵ Nusret Çam, *Şiir Diliyle Kur'an-ı Kerim Meali* (Ankara: Firuze Yayınları, 2002)

⁴⁶ Ali Adil Atalay Vaktidolu, *Kur'an-ı Kerim Manzum Meali ve Tefsir Özeti* (İstanbul: Can Yayınları, 2010)

⁴⁷ Rıza Çiloğlu, *Tanrı Buyruğu Oku-Kur'an Nazım Çeviri* (İstanbul: Oku Yayınevi, 1987)

⁴⁸ Mevlüt Akça, *Kur'an-ı Kerim Mealinin Manzum İfadesi* (Erzurum: Taner Ofset Matbaacılık, 2005)

⁴⁹ Muharrem Zeki, *Türkçe Manzum Kur'an Yasin Süresi* (İstanbul: Numune Matbaası, 1932)

⁵⁰ Mehmet Demir, *Sûre-i Rahman'ın Nazmen Beyanı* (İstanbul, 1935)

*Türkçe Açıklaması*⁵¹; Hüseyin Atay, *Kur'ân Türkçe Çeviri*⁵²; Osman Zeki Soyyiğit, *Kur'ân-ı Kerim Meali Yüce Kur'ân'ın İnsanlığa Mesajı*⁵³; Hacı İnan, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meal*⁵⁴; Mehmet Emin Bayram, *Kur'ân-ı Kerim Türkçe Çeviri*.⁵⁵

B. Grup/Komisyon/ Mealleri

Bunlar birden fazla yazarın ortak çalışması neticesinde hazırlanan meallerdir. Komisyon tarafından hazırlanan meallerde müellifler ya belli bir dinî grubun ve kurumun mensubu olması hasebiyle ya da bir arkadaşlık ilişkisi veya kendilerine sunulan teklif vesilesiyle bir araya gelmektedirler. Görebildiğimiz kadarıyla bir dinî gruba mensup bazı yazarların yazdığı meal daha çok yine o grup tarafından tercih edilip okunmaktadır.

Cumhuriyetten günümüze kadarki zaman zarfında bir heyet tarafından hazırlanan ilk meal örnekleri harf inkılabından önce 1924-1928 tarih aralığında görülmektedir. Bunların ilki Hüseyin Kazım Kadri (1870-1934) ve Adliye nazırlarından Antepli Mustafa Efendi'nin de içinde bulunduğu bir heyet tarafından hazırlanan "Nûru'l-beyân, Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi" adlı eserdir. Mukaddimesinde Hüseyin Kazım Kadri'nin "Şeyh Muhsin-i Fani" müstear ismini taşıyan bu tercüme iki ciltlik açıklamalı bir meâldir. Bu mealin birinci cildi 1924 yılında ikinci cildi ise 1925 yılında İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de basılmıştır.⁵⁶ Tespit edebildiğimiz kadarıyla harf inkılabından sonra bir heyet tarafından hazırlanan ilk meal 1957 yılında Arkın Kitabevi tarafından mushafsız olarak yayımlanan *Kuran* adlı eserdir. Bu eserden sonra heyet tarafından yapılan diğer bir meal, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Hüseyin Atay ve Yaşar Kutluay'a hazırlatılan eserdir.⁵⁷ Bu eser aynı zamanda ilmî sahada Diyanet-İlahiyat arasındaki işbirliğinin ilk ürünüdür.

Komisyon tarafından hazırlanan bazı mealler şunlardır: Hasan Karakaya-Kadir Kabakçı-Mehmet Süslü-Kerim Aytekin-Kenan Seyithanoğlu, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe*

⁵¹ Osman Keskiöğlü, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Açıklaması* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1988)

⁵² Hüseyin Atay, *Kur'ân Türkçe Çeviri* (Ankara: Atay, 2016)

⁵³ Osman Zeki Soyyiğit, *Kur'ân-ı Kerim Meali Yüce Kur'ân'ın İnsanlığa Mesajı* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2012)

⁵⁴ Hacı İnan, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meal* (İstanbul: Dua Yayıncılık, 2011)

⁵⁵ Mehmet Emin Bayram, *Kur'ân-ı Kerim Türkçe Çeviri* (Bursa: Alp Yayınları, 2015)

⁵⁶ Sadrettin Gümüş, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, no. 5 (Bahar 2015): 290 vd.

⁵⁷ Bkz. Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Meal* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1961)

*Meali*⁵⁸; Cemal Uşşak-Mehmet Paksu-İhsan Atasoy-Ümit Şimşek, *Kur'ân-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meali*⁵⁹; M. Beşir Eryarsoy-Ahmet Ağırakça, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali*⁶⁰; Komisyon, *Kur'ân-ı*⁶¹Yine Nazmi Nizami Sakalhoğlu'nun, Dabbetularz Profesör 1400 takma adıyla yayımladığı *Kur'ân-ı Hâkim ve Öz Türkçe Meali*⁶² esasen bir grup alevi dedesiyle hazırlanmış bir eserdir.

C. Kurumsal Mealler

Türkiye'de kurumsal meallerin başında Diyanet İşleri Başkanlığı'nun yayımladığı mealler gelmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı toplumun ihtiyacına binaen ve piyasadaki meallerde görülen bazı yanlışlara karşı farklı tarihlerde bir yazara veya bir komisyona meal hazırlatmış ve halkın istifadesine sunmuştur. Ne var ki Diyanet'in hazırlatmış olduğu bazı meallere çeşitli tenkitler yöneltilmiştir. Bu tenkitler arasında en dikkat çekici olanı bu meallerin resmî ideolojiyi yansıtmaması yönünde olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nun yanı sıra bazı özel kurumlar da meal hazırlatmışlardır.⁶³ Bu tür çalışmalardan bazıları: *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe anlamı (meâl)*⁶⁴; Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerim Meâli*⁶⁵; Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrırcı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Meâli*.⁶⁶

Burada kurumsal bir meal örneği olarak Mehmed Akif'in Kur'ân Mealini zikretmemiz gerekir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 21 Şubat 1925'te Kur'ân'ın Türkçeye tercüme ettirilmesine karar vermesinin ardından, Ekim 1925'te Mehmed Akif Kur'ân Meali vazifesini üstlenmiş ancak 1932 yılında Akif, Diyanet İşleri Başkanlığı ile olan mukavelesini feshetmiştir. 1936 yılında Mısır'dan ayrılırken Meal'in en son nüshasını Yozgatlı İhsan Efendi'ye emanet ederek ağır hasta vaziyette İstanbul'a dönmüş ve aynı yıl vefat etmiştir. 1956-1957 yıllarında Kur'an Meali'nin üçte birlik kısmı Mustafa Runyun tarafından veya onun nezaretinde daktilo edilmiştir. Ancak 1961 yılında Yozgatlı

⁵⁸ Hasan Karakaya-Kadir Kabakçı-Mehmet Süslü-Kerim Aytekin-Kenan Seyithanoğlu, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1981)

⁵⁹ Cemal Uşşak-Mehmet Paksu-İhsan Atasoy-Ümit Şimşek, *Kur'ân-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meali* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005)

⁶⁰ M. Beşir Eryarsoy-Ahmet Ağırakça, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali* (İstanbul: Buruc Yayınları, 1997)

⁶¹ Komisyon, *Kur'ân* (İstanbul: Arkın Kitabevi, 1957)

⁶² Nazmi Nizami Sakalhoğlu, *Kur'ân-ı Hâkim ve Öz Türkçe Meali* (Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1995)

⁶³ Mesela Hayrat Vakfı'nın hazırladığı *Kur'ân-ı Kerim ve Muhtasar Kelime Meali*, (İstanbul: Hayrat Vakfı Yayınları, 2012) adlı eser bu türdendir.

⁶⁴ *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe anlamı (meâl)*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980)

⁶⁵ Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerim Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003)

⁶⁶ Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrırcı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013)

İhsan Efendi'nin vefat etmesi üzerine, aynı yıl İbrahim Sabri öncülüğünde Akif'in bıraktığı Mealin nüshasıyla, İhsan Efendi'nin istinsah ettiği nüsha Mısır'da yakılmıştır. 1988 yılında Mustafa Runyun vefat etmiş ve bıraktığı üçte biri daktilo edilmiş Meal nüshası oğlu Ali Yahya Runyun tarafından Recep Şentürk'e intikal ettirilmiştir. 1992 yılında İsmail Hakkı Şengüler Akif'in Meali'nin iki nüshasının Mısır'da yakıldığını bir şahit olarak kamuoyuna duyurmuş fakat 5 Eylül 2012'de 80 yılı aşkın bir zamandır kamuoyunun bir türlü göremediği Meal kısmen yayımlanmıştır.⁶⁷

D. İmzasız Mealler

Bazı yazarlar, halktan gelecek tepkilere binaen ya tanınmadık bir yayınevince veya şahsî yayınıyla mealini piyasaya sunmuş veyahut kendi adlarını meallerinde açıkça belirtmeksizin yayımlamışlardır. Mesela Zeki Megamiz (ö.1932), mealini imzasız bir şekilde neşretmiştir. Zeki Megamiz Suriyeli bir Hıristiyandır ve yaptığı Kur'ân tercümesi 1914 yılında ortaya çıkmıştır. O tarihlerde Osmanlıdan ayrılmak isteyen Araplar bu meali de gerekçe göstererek Türklerin Kur'ân'ı terk ettiklerini söylüyorlardı. İşte Osmanlılar aleyhine bir propaganda aleti olarak kullanılan bu meal Tüccarzade İbrahim Hilmi tarafından hem 1914'ün hemen başlarındaki ilk yayımında hem de 1926 yılındaki ikinci yayımında imzasız olarak neşredilmiştir.⁶⁸ Çantay, imzasız mealler hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Son yılların imzalı, imzasız, "Kur'ân tercemeleri"(!)ne gelince: Bunlar da ya "Hak dîn"imizin temellerine bomba yerleştirmekten zevk alan garazkâr müsteşrikların şeytânî tercemelerini ve ma'hud meslek ve mektebini yahut dünyânın her hangi bir bucağındaki ba'zı zümrelerin bize ve gerçeğe uymayan batıl ve menfî mezhebini dile getiren propaganda eserleridir. Onları ilmin ve hakıkatın sınırları dışında tanısak el-hak yeridir. Onların vatanda ulu orta intişarı mü'minlerin pek haklı bâisi inkisârı olmuştur."⁶⁹

Anonim mealleri de imzasız mealler kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Bazı gazetelerin promosyon olarak verdikleri meallerde yazar ismini görmek mümkün değildir. Bu tür meallerin müellifi "anonim" olarak nitelendirilmektedir. Bir kısmı

⁶⁷ Recep Şentürk, "Direnen Meal: Akif'in Kur'ân Meali'nin Tarihi ve Tahlili", *Direnen Meal Akif Meali* (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2016), 15 vd.; Âkif meâlinin Elmalılı'ya gönderilen kısmı da ayrıca yayımlanmıştır. Bkz. Necmi Atık, *Mehmed Âkif Ersoy'un Kur'ân Meâli Akif'in Kendi El Yazısıyla İki Cüzlük Meâli* (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017)

⁶⁸ Düccane Cündioğlu, "Matbu Türkçe Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", 2. *Kur'an Sempozyumu* (Ankara: Bilgi Vakfı, 1996), 175-177.

⁶⁹ Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, I, 6.

şunlardır: Anonim, *Kur'an-ı Kerim Arapçası Türkçe Okunuşu ve Anlamı*⁷⁰; Anonim, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*.⁷¹

E. Akademisyenlerin Yazdığı Mealler

Akademik camianın meal yazımına önemli katkıları bulunmaktadır. Bilhassa son zamanlarda akademik camiadan gittikçe artan bir şekilde meal yazarlarının çıktığını görmekteyiz. Bu yazarların bir kısmı doğrudan İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Anabilim dalında görev yapmaktadır. Bunun yanı sıra Fıkıh, Hadis, Kelam, Tasavvuf gibi sahalarda görev yapan yazarlar da vardır. Bazı çevreler İlahiyat camiasına mesafeli durmakla birlikte ilmî ciddiyet bakımından halkın İlahiyat akademiyasına itibar ettiği söylenebilir.

Meal hazırlamış olan bazı akademisyenler ve eserleri şöyledir: Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâlî*⁷²; Ziyâ Kazıcı-Necip Taylan, *Kur'an-ı Kerim Meâlî*⁷³; Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*⁷⁴; Hamdi Döndüren, *Kur'an-ı Kerim Evrensel Çağrı/Yüce Meâl ve Tefsiri*⁷⁵; Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meâlî & Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*⁷⁶; Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meâlî*⁷⁷; Talat Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meâlî*.⁷⁸

IV. Yöntem Bakımından Mealler

Meal yazarları, kimi zaman okuyucu kitlesini göz önünde bulundurarak kimi zaman da tercümenin daha başarılı olmasını hedefleyerek çeşitli yöntemler benimsemişlerdir. Bu durum bir meal çeşitliliğine vesile olmuştur. Yöntem bakımından mealleri şu şekilde kategorize etmek mümkündür.

A. Sözlüklü Mealler

Bazı yazarlar yazdıkları meale sözlük eklemişlerdir. Sözlüklü mealler genel itibarıyla bazı kelimeleri açıklayan bir sözlük içermektedir. Mesela Yaşar Nuri Öztürk'ün

⁷⁰ Anonim, *Kur'an-ı Kerim Arapçası Türkçe Okunuşu ve Anlamı* (İstanbul: Milliyet Gazetesi, 1982)

⁷¹ Anonim, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (İstanbul: Güneş Gazetesi, 1985)

⁷² Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâlî* (İstanbul: Kılıç Kitabevi, 1977)

⁷³ Ziyâ Kazıcı-Necip Taylan, *Kur'an-ı Kerim Meâlî*⁷³; Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1977)

⁷⁴ Murat Sülün, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012)

⁷⁵ Hamdi Döndüren, *Kur'an-ı Kerim Evrensel Çağrı/Yüce Meâl ve Tefsiri* (İstanbul: Çelik Yayınevi, ty.)

⁷⁶ Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meâlî & Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012)

⁷⁷ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meâlî* (İstanbul: Define Yayınları, 1998)

⁷⁸ Talat Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meâlî* (Konya: Hüner Yayınevi, 2004)

(1945-2016) ve Ali Bulaç'ın mealı bu türdendir. Bir kısım sözlüklü mealler ise satır şeklindeki mealin kelime lügati olarak sunumudur. Ahmet Tekin'in lügatli mealini buna örnek verebiliriz.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla mealine sözlük ekleyen ilk meal yazarlarından birisi Besim Atalay'dır (1882-1965). Atalay'ın, 1962 yılında yayımladığı *Kur'ân-ı Kerim* adlı eserine sözlük eklemesinin sebebi Kur'ân tercümesinde kullandığı eski Türkçe kelimelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. "Bu tercümede, o günün Türkçesinde kullanılmayan bir hayli eski Türkçe kelime kullanılmış, bu nedenle eserin sonuna "Kur'ân-ı Kerim'de geçen bazı Türkçe kelimelerin karşılıkları" adı ile bir sözlük eklenmiştir. Aran (mutedil), arda (halef), akılık (kerim olmak), alaşalık (fahişelik), anıl (halim), balsıra (kudret helvası), betik (sayfa), şorluk (ziyan), tasım (azim), tutak (hücret), umay (emel), urun (makam), yavunç (özür), bibi (hala) gibi kelimeler örnek olarak gösterilebilir.⁷⁹ Aynı doğrultuda Hüseyin Atay da Kur'ân kelimelerine değil tercümede kullandığı Türkçe kelimelerin anlaşılmasına yönelik bir sözlükçe ilave etmiştir. Hüseyin Atay konuyla ilgili şöyle demektedir: "Bu çeviride kullandığım bazı Türkçe kelimelerin karşılıklarını kolaylık olması için kitabın sonundaki sözlükçe verdim."⁸⁰

Meale sözlük eklenmesinin diğer bir gerekçesi Kur'ân'a özgü kavramların çeviride olduğu gibi aktarılması gerekli izahatın ise sözlük yardımıyla yapılmasıdır. Mealine bu minvalde sözlük ilave eden Yaşar Nuri Öztürk konuyla ilgili şunları söylemektedir: "Esmâü'l-Hüsna (Allah'ın isim-sıfatları), **gayb**, **zıhar**, **infak** vs. gibi tek kelimeyle verilmesi çok zor veya imkânsız olan Kur'ânsal kavramları çoğu yerde olduğu gibi koruduk. Bu durumlarda kavram veya terimi koyu renk yazdık. Okuyucularımız bu kavram ve terimleri, ilgili sözlüklerden öğrenebilecekleri gibi, Mealın sonuna eklediğimiz "Küçük Sözlük"ten öğrenebilirler."⁸¹ Mealine sözlük ekleyen ve bunu 4 madde halinde gerekçelendiren Ali Bulaç ise, birinci gerekçe olarak şunları belirtir: "Bir kelime bazan birden çok anlama gelebilir veya çeşitli anlamlarda açıklanabilir. Mealde ise hazırlayıcı, ister istemez ya kendine göre en uygun düşen veya en kuvvetli bulduğu karşılığı seçer. Kelimenin birebir karşılığı tam isabetle seçilmiş olsa dahi, bu, anlamı dondurmak ve sınırlandırmaktır. Kelimenin bir sözlük içinde verilmesi ise, muhtemel bütün kolaylığın sağlanması ve hazırlayıcının da gerek Kur'ân'a, gerekse okuyucuya karşı sorumluluğunu

⁷⁹ Abay, "Türkçedeki Kur'an Meallerinin Tarihi," 255.

⁸⁰ Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, Sunuş.

⁸¹ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim Mealı (Türkçe Çeviri)* (İstanbul: Yeni Boyut, 2016), 13.

yerine getirmesi olacaktır."⁸² Yukarda işaret ettiğimiz üzere sözlüklü meallerden birisi de Ahmet Tekin'e⁸³ aittir. Yazar, eserinin bir sayfasında Kur'an metnini ve mealini yazarken, karşı sayfada ayetleri numaralandırarak ilgili ayetin kelimelerini alt alta dizip karşılıklarına Türkçe anlamlarını vermiştir. Ancak birden fazla manaya ihtimali olan bazı kelimelerin diğer anlamlarını da ilave etmiştir. Esasen bu meal, satır/kelime mealinin şekil değiştirmiş hali olarak telakki edilebilir. Çünkü bu mealde kelimelerin Türkçe karşılıkları ayetlerin hemen altında değil de karşı sayfada müstakillen verilmiştir. Ancak bu yöntemin klasik satır mealine göre bir avantajı bulunmaktadır. Şöyle ki, satır arası mealde ayette geçen bir kelime için yalnızca bir Türkçe karşılık yazılırken, Tekin'in uyguladığı bu yöntemde bir kelimenin diğer anlamlarını da verme imkânı bulunmaktadır.

Sözlüklü meallere yukarıda isimleri geçen eserlere ilaveten şunları da sayabiliriz: Serpil Yıldırım, *Nüzul Sırasına Göre Bilim, Akıl ve Uygulama Işığında Kuran-ı Kerim'in Türkçe Anlamı-Meal ve Sözlük*⁸⁴; Necla Yasdıman, *Kur'an Tahlili İ'rab (Kelime Analizi) Sözlük-Meal-Tefsir Arapça Gramer Özeti*.⁸⁵

B. Kelime/Satır Aralı/Satır Arası Mealler

Bu meallere "kırık meal" ismi de verilmektedir. Bu mealler bir anlamda misli misline tercüme olduğu için anlam ve estetik kayıplara fazlaca sebebiyet verebilmektedir. Bu tür mealler özellikle Arapça bilmeyen bazı okuyucularda, nispeten bir heyecan yaratmaktadır. Zira bu usulle okuyucu adeta Kur'an'ı anlama ve çözümlene duygusu yaşamaktadır. Ayrıca çevirinin daha anlaşılır olması için kırık tercümenin yanı sıra sayfa kenarlarında bütün halde meal sunulmaktadır.

Muhtemelen kelime mealinin ortaya çıkışına ilmî kitaplara yazılan şerh/haşiye metodunun örnekliği etki etmiştir. Nasıl ki ilmî metinlerde geçen bir kelimenin manasına ilişkin kelimenin hemen yanı başına bazı açıklamalar yapılmışsa bundan esinlenerek Kur'an da kelime kelime meal olarak aktarılmıştır. Ayrıca klasik Arapça öğretiminde kelime temelli kırık manalı tercüme yönteminin kullanılması da Kur'an mealinin kelime kelime aktarımına ilham vermiş olabilir. Abdülkadir İnan (1889-1976) konuyla alakalı

⁸² Bulaç, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 16.

⁸³ Ahmet Tekin, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Lügatli Tefsiri Meal* (İstanbul: Kelam Yayınları, 2015)

⁸⁴ Serpil Yıldırım, *Nüzul Sırasına Göre Bilim, Akıl ve Uygulama Işığında Kuran-ı Kerim'in Türkçe Anlamı-Meal ve Sözlük* (yy, Şahıs Yayını, 2012)

⁸⁵ Necla Yasdıman, *Kur'an Tahlili İ'rab (Kelime Analizi) Sözlük-Meal-Tefsir Arapça Gramer Özeti* (İzmir: Cemre Kitap Yayın Dağıtım, 2011-2013)

olarak “satırarası, tefsirsiz tercüme medrese talebelerine Kur’ân lügatini öğretmek için yazılmış olabilirler”⁸⁶ demektedir.

Kelime meallerinin tarihi eskiye dayanmaktadır. Bir görüşe göre “satırarası kelime kelime tercüme geleneğinin Orta Asya’dan geldiği kuvvetle tahmin edilebilir. Bu geleneği Moğollardan kaçıp gelen yahut Anadolu’ya Moğollarla gelen Harezmi ve Horasanlı bilginler getirmişlerdir.”⁸⁷ Bazı araştırmacıların beyanına göre Anadolu’da satır arası tam Kur’ân tercüme faaliyetleri, büyük ihtimalle XIV. asrın sonlarında başlamıştır. Bu tarz Türkçe Kur’ân tercümelerinin en eskisi ve dil bakımından en önemlisi Muhammed b. Hamza’ya aittir.⁸⁸ Anlaşıldığı kadarıyla kelime mealleri oldukça rağbet gören bir meal çeşidi olmuştur. Çünkü “eski Türkçe tercemelerin ekserisi kelime kelime yapılmıştır. Süheyl Ünver, Türkçe kelime kelime yapılmış olan tercemelerin, muhtelif kütüphanelerimizdeki sayısının 60’a vardığını söylemektedir.”⁸⁹

Kelime mealleri Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren tekrar gündeme gelmiş ve oldukça rağbet görmüştür. “1991’de Medine Balcı tarafından hazırlanan ve daha ziyade kelime meali olarak bilinen meal çalışması, yüzyıllar önceki ilk Kur’ân tercümelerinde uygulanmakta olan tercüme tekniğinin tekrar canlanmasına vesile oldu. Kur’ân’ı Arapça aslından okuyarak anlamak isteyen, ama bunun için yeterli seviyede Arapça bilgisi olmayan okuyucu kesiminin varlığı bu tarzın tekrar canlanmasındaki en önemli etken olmalıdır.”⁹⁰

Bu meallerin aslında çok ilgi gördüğü ancak çeşitli zorluklar içerdiği belirtilmelidir. Çünkü birkaç anlamı yükleyebileceğiniz veya ayette geçen herhangi bir kelimenin manasını karşılamak için daha güzel bir kelime bulma imkânı olduğu halde bunu sadece bir kelimeyle tercüme etmek mütercimi sıkıntıya sokabileceği gibi okuyucunun kafasında da ilgili ayette geçen kelime için sadece mütercimin verdiği anlam yerleşecektir. Bu durumun farkında olan bazı meal yazarları söz konusu duruma atıfta bulunmaktadırlar. Mesela bir müellif şöyle demektedir: “Bu çalışmada en önemli meselelerden biri, birkaç manaya gelen kelimelerin durumudur. Bunun için de en önce akla gelen mana tercih edilmiş diğer manalar bazen / işaretiyle gösterilmiş, çoğu zaman

⁸⁶ Abdülkadir İnan, “Kur’ân’ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevrileri Üzerine Notlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 183, (Ankara 1960), 90.

⁸⁷ Abdülkadir İnan, “Kur’ân’ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevrileri Üzerine Notlar,” 88 vd.

⁸⁸ Mahmut Ay, “Osmanlı Tefsir Geleneğinde Tefsir Faaliyetleri”, *Tefsir El Kitabı*, Edt. Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 317.

⁸⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 223.

⁹⁰ Abay, “Türkçedeki Kur’an Meallerinin Tarihi,” 258.

da okuyucunun ileriki safhalarında kendi araştırmalarına bırakılmıştır. Zaten bu tür kelimeler fazla da değildir." ⁹¹ Böylesi bir zorluğu aşmak için aynı zamanda sayfa kenarında ilgili ayetin toplu mealı de verilmektedir.

Bu tür meallerin yazılmasının gerekçelerinden birisi, okuyucuyu Kur'an'ın en küçük birimlerinden itibaren onunla yüzyüze getirmektir. "Bu kelime mealı'nın en bariz bir özelliği okuyucuyu kelime ile birebir yüz yüze getirmesidir. Her kelimenin geçtiği yerde ne anlama gelmişse o gösterilmiştir. Toplu mana verilerek seçme ve ileriye adım atması okuyucuya bırakılmamıştır. Ayrıca kırık mana dediğimiz bu anlamlardan meal çıkarma zor olacağından hemen yanına her ayetin düz mealı verilmiştir. Bu durumda okuyucu az bir emekle kendi meal verme imkânına kavuşturulmuştur." ⁹²

Kelime/Satır Aralı meallerden bazıları şunlardır: Medine Balcı, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Mealı*⁹³; Hamdi Aktaş, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Kelime Mealı*⁹⁴; Halil Uysal, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı ve Kelime Mealı*⁹⁵; Hacı Ahmet Didin, *Kur'an-ı Kerim Alt Yazılı Renkli Kelime Mealı, İrab-i Kaide ve Belagat Uygulamalı*⁹⁶; İmam İskender Ali Mihr, *Kelime Kelime Kur'an Meâlî*⁹⁷; Tahsin Hakkı, *Satır Arası Ayet Mealli Kur'an-ı Kerim*.⁹⁸

C. Gerekeçeli/Açıklamalı/Tefsiri/İzahlı/Dipnotlu Mealler

Kur'an tercümesinde karşılaşılan zorluklar tefsirî tercümeyle zorunlu kılmakta dolayısıyla dipnot, açıklama vb. unsurlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu meyanda meal tefsirlerin varlığı, meallerin Kur'an'ı anlamada ve Kur'an mesajını kitlelere iletmekteki kifayetsizliğinin bir göstergesi olarak telakki edilebilir. Esasen meal tefsir tarzının günümüzde yaygınlaşmasının muhtemel sebeplerinden birisi de mealdeki parantez ihtiyacını bu şekilde gidermektir. Zaten "klasik tefsirlere kayıtsız kalarak meal hazırlamak mümkün olmadığı gibi hiçbir açıklama notu içermeyen bir Kur'an çevirisini meal diye nitelemek de pek isabetli değildir. Kaldı ki yorumdan, açıklama notlarından arındırılmış bir mealin Kur'an'daki birçok ayeti -tabir caizse- bilmeceye dönüştürmesi

⁹¹ Abdülvehhab Öztürk, *Satır Arası Kelime Kelime Kur'an-ı Kerim Mealı 1-2* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006), Sunuş.

⁹² Öztürk, *Satır Arası*, Sunuş.

⁹³ Medine Balcı, *Kur'an-ı Kerim ve Kelime Mealı* (İstanbul: Ebrar Yayınları, 1991)

⁹⁴ Hamdi Aktaş, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Kelime Mealı* (İstanbul: İpek Dağıtım, 2008)

⁹⁵ Halil Uysal, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı ve Kelime Mealı* (İstanbul: Kitap Kent, 2006)

⁹⁶ Hacı Ahmet Didin, *Kur'an-ı Kerim Alt Yazılı Renkli Kelime Mealı, İrab-i Kaide ve Belagat Uygulamalı* (Ankara: Rayiha Yayıncılık, 2012) Söz konusu mealle ilgili bazı eleştiriler için bkz. Cahit Karaalp, "Rayiha Yayıncılığın Mealindeki Yanlışlar", Scribd, Son güncelleme Ekim 2017, <https://tr.scribd.com/document/>.

⁹⁷ İmam İskender Ali Mihr, *Kelime Kelime Kur'an Meâlî* (İzmir: Mihr Yayınları, 2000)

⁹⁸ Tahsin Hakkı, *Satır Arası Ayet Mealli Kur'an-ı Kerim* (İstanbul: İnkılab Basım Yayım, 2008)

mukadderdir ve nitekim bugün elde dolaşan birçok meal de bu gerçeği teyit etmektedir. Ayrıca, açıklama notları içermeyen bir mealin okuyucuyu çok kere istifhamlara boğacağı da müessemeldir.”⁹⁹ Aynı şekilde “ifadelerin anlaşılır hale gelmesi ya da zamanla anlamı değişen kelime ve kavramların orijinal anlamlarının tespit edilmesi için de tefsir ve açıklama kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenledir ki her kavim için sağlıklı bir tercüme (meal) veya açıklayıcı bir tefsir hazırlamak, kifaî bir zorunluluktur.”¹⁰⁰ Bazı yazarlar kısa da olsa hiçbir açıklamaya yer vermeyen mealleri “çıplak meal” olarak adlandırmaktadırlar.¹⁰¹

Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan tefsir çalışmalarının meal kısımlarında tefsîrî tercümelere rastlamak mümkündür. Örneğin Mehmed Vehbi Efendinin on beş ciltlik “Hulâsatu’l-beyân”ı da “Nûru’l beyan” gibi tefsîrî tercümedir.¹⁰²

Tefsirli meal hazırlamış olan bir müellif şöyle demektedir: “Bu tefsîrî meali hazırlarken, sahih hadislerden, nüzul sebeplerinden, kırk beşe yakın tefsirden ve şahitli Arapça lügatlardan hadis-i şerif şerhlerinden azami şekilde istifade ettik. Kur’ân’daki kelimeler ile ilgili üç büyük lügat; Kur’ân’ın ifade ettiği manalarla ilgili üç büyük tefsir taradık.”¹⁰³ Dipnotlu mealler muhtemel anlamları belirtmede bir imkân sunmaktadır. Nitekim bu yöntemi kullanan bir yazar şöyle demektedir: “Alternatif anlamları ve bazı açıklamaları dipnotta gösterdik.”¹⁰⁴ Ayrıca mealî notlandırmak bazı müellifler tarafından ‘anlam kaybını en aza indirmenin yolu’¹⁰⁵ olarak telakki edilmiştir.

Hasan Basri Çantay’ın dipnot açıklamalı mealî aslında önemli bir çalışmadır. Çünkü mealin eksikliğini bu yolla telafi etme anlayışına dayanmaktadır. Açıklamalı meallerin bazısında bilimsel verilere de yer verilmektedir. Mehmet Yaşar Kandemir-Halit Zavalısız ve Ümit Şimşek tarafından hazırlanan mealde şöyle denmektedir: “Kur’ân-ı Kerim’in “ilmî i’caz” adıyla anılan sürekli bir mucizesi de, kâinat ayetlerinden söz eden ayet-i kerimelerinin yüzyıllar boyunca keşfedilmekle tükenmeyecek manalar içermesidir. Bu manalardan zamanımızın kavrayışı içinde çözebildiğimiz kadarına, yine bir meal

⁹⁹ Öztürk, *Kur’ân-ı Kerim Mealî Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 19 vd.

¹⁰⁰ Tuncer Namli, *Kur’an Aydınlığı Kronolojik Kur’an Mealî* (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 18.

¹⁰¹ Hasan Tahsin Feyizli, *Fezû’l-Furkan Kur’ân-ı Kerim Mealî* (İstanbul: Server İletişim, İstanbul 2006), 3.

¹⁰² Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm*, 1,7.

¹⁰³ Tekin, *Kur’ân’ın Anlaşılmasına Doğru* (İstanbul: Kelam Yayınları, 2002), 11.

¹⁰⁴ Bulaç, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı Meal*, 14.

¹⁰⁵ Mustafa İslâmoğlu, *Hayat Kitâbı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009), 19.

çerçevesine sığabilecek kadarıyla ve Kur'an-ı Kerim'in bu hadiselerden bahsedisindeki asıl maksadı gölgelemeyecek bir surette bazı açıklamalar getirmiş bulunuyoruz."¹⁰⁶

Bazı meallerde ise fikhî konularla ilgili ayetlerin açıklamaları, uzun dipnotlar halinde verilmiş, çeşitli ilmihal bilgileri dercedilmiştir. Örneğin Ali Akın'ın hazırladığı *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal* adlı eserde bu türden açıklamalara rastlamak mümkündür.¹⁰⁷ Tefsirli mealleri bu açıdan ele aldığımızda onları da kendi içerisinde fikhî mealler, işarı mealler vb. şeklinde ayırt etmeyi düşünülebiliriz. Bu minvalde zikredilebilecek meallerden birisi Hamdi Döndüren'in hazırladığı mealdir. Müellif bu eseri için "Fikhî tefsirli ve ansiklopedik dipnotlu meal" ismini kullanmakta ve konuyla ilgili şunları söylemektedir: "Fikhî tefsirli ve ansiklopedik dipnotlu mealimizin, her branşta üniversite öğretim elemanı ve öğrencilerine, müftü, vaiz, Kur'an kursu öğreticileri ile din bilgisi öğretmeni meslektaşlarımıza ve okumayı sevenlere, bir çeşit "Kur'an İlimleri Rehberi" vazifesi göreceğini umarız."¹⁰⁸

Açıklamalı meallerde sebab-i nüzule bolca yer verildiği söylenebilir. Açıklamalı-dipnotlu tefsirî mealler bir bakıma tercümenin tefsire başvurmadan tatmin edici olmadığını göstermektedir. Gerçi bir kısım yazarlar dipnot uygulamasına da bazı tenkitler yapmışlardır. Buna göre, "kimi çalışmalarda, açıklamaların çoğunun dipnot halinde oluşu ve Kur'an ayetlerinin çok küçük yazılışı gibi sebeplerle araştırmacıların dışında istifade azalmıştır."¹⁰⁹ Bazı yazarlar Kur'an'ın tamamı göz önüne alındığında az sayıda dipnot gereği duymuşlardır. Örneğin Murat Sülün hazırladığı mealin son kısmında sadece 184 dipnot vermektedir.¹¹⁰

Esasen açıklamalı/izahlı/dipnotlu mealler ile tefsirli mealleri ayırt etmek daha uygun olabilir. Çünkü açıklamaların fazlaca yer alması artık o çalışmayı mealden çıkarıp tefsir formatına sokmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla dini, Kur'an ve meal üzerinden öğrenme isteği, zaman içerisinde meallere hadis, fıkıh, ilmihal ve hatta bilimsel bilgilerin doldurulmasına sebebiyet vermiş ve bu durum meal çeşitliliğine yol açan etkenlerden olmuştur.

¹⁰⁶ Mehmet Yaşar Kandemir-Halit Zavalı-Ümit Şimşek, *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meal* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), Takdim.

¹⁰⁷ Ali Akın, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal* (İstanbul, 2014), 24,70,71,146,160,178, 187,270,481,482.

¹⁰⁸ Hamdi Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an-ı Kerim (Yüce Meal ve Tefsiri)* (İstanbul: Çelik Yayınevi, ts), Önsöz, 6.

¹⁰⁹ Feyizli, *Feyzül-Furkan Kur'an-ı Kerim Meal*, 3.

¹¹⁰ Bkz. Sülün, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, 620-663.

D. Parantezsiz Mealler

Bu meal türünün en bilindik örneği Yaşar Nuri Öztürk'ün, *Kur'ân-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)* adlı eseridir. Müellif konuyla alakalı olarak şöyle demektedir: “Türkçe meallerin sorun yaratan bir yanı da bunların parantezlerle dolu olmasıdır. Öyle mealler var ki, neredeyse üçte biri parantez içi ilavelerden oluşuyor. Bunları okurken insan, elinde olmayarak soruyor: “Acaba bu kadar parantez gerekli miydi?”¹¹¹ Müellife göre “parantezli ilavelerle hazırlanacak bir esere, meal yerine, “**kısa tefsir**” veya “**açıklamalı Kur'ân tercümesi**” denebilir.”¹¹² Yazar, vatandaşların, okumasını salık verdiği meallerle ilgili şikâyetlerini de şöyle aktarmaktadır: “Bu mealler, yüzlerce parantez içi cümleyle bizi yönlendirmekte, meal yazarının kişisel kanaatlerine çekmekte, tanrısal kelamla bizim aramıza girmektedir”¹¹³ Müellif, meal çalışmasında esas aldığı ilkeleri 7 madde halinde zikrederken 2. ve 3. maddelerde şunları belirtmektedir: “Mealimizde, tek parantez dahi kullanılmamıştır. Birden fazla anlamı olan kelime ve terimlerin, anlamlarının sadece biri değil, tümü verilmiştir. Bu durumda ikinci, üçüncü... anlamlar arasına bölü çizgisi (/) konmuştur. Ancak birkaç anlamlı ve kısmen de terimleşmiş bazı kelimeleri (örneğin, tâğût sözcüğünü) özgün şekliyle koruyup anlamlarını mealin sonundaki ‘sözlük’ kısmında vermeyi uygun bulduk.”¹¹⁴ Fakat Öztürk'ün parantezsiz mealine ilişkin çeşitli tenkitler yapılmıştır. Yapılan tenkitlerden birindeki ifadeye göre “Parantezsiz Meal” iddiası sözde bir iddiadır ve aradaki fark (evet tek fark) *parantez* işareti yerine, *eğik çizgi* işareti kullanmaktan ibarettir.¹¹⁵

Bazı yazarların ise parantezi fazla kullanmamaya dikkat ettiklerini görmekteyiz. Söz gelimi Ömer Rıza Doğrul ve Suat Yıldırım, meallerinde paranteze fazla başvurmamayı tercih etmişlerdir. Yıldırım'ın bu konudaki düşünceleri şöyledir: “Meallerimizin çoğunda rastlanan çok sayıdaki parantezlere pek yer vermedik.”¹¹⁶

Kur'ân'ın tercümesinde parantezi bilinçli şekilde kullanmak bir zül sayılmamalıdır. Şu kadar var ki, “parantez içerisindeki açıklamalar çok uzun ve sıkıcı olmamalı, ama gerektiğinde parantez içi açıklamalardan çekinilmemelidir.”¹¹⁷ Meal yazarlarının çeviride paranteze başvurmalarının en büyük sebebi Kur'ân'ın Allah kelamı

¹¹¹ Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*, 10.

¹¹² Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*, 11.

¹¹³ Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*, 10.

¹¹⁴ Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*, 13.

¹¹⁵ Düccane Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 131.

¹¹⁶ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Sunuş.

¹¹⁷ Akpınar, *Kur'an Tercüme Teknikleri*, 26.

olması hasebiyle sorumluluk duygusunu yoğun hissetmeleri ve hatta tercümeyle de kutsal bir boyuta taşınmalarıdır. Netice itibariyle "mesuliyet duygusu mütercimleri, Kur'an çevirisinde, diğer metin çevirilerinden farklı bir yöntem izlemeye yöneltmekte ve onları asıl metnin lafızlarına aşırı bağlı kılmaktadır. Lafızlara bağlılık ise çoğu zaman anlamın aktarımı önünde bir problem teşkil etmekte ve bu problemin giderilmesi amacıyla da parantez içi eklemeler devreye sokulmaktadır."¹¹⁸

E. Karşılaştırmalı/Atıflı Mealler

Bazı meal yazarları Kur'an ayetlerinin birbiriyle, Kitab-ı Mukaddes ayetleriyle veya hadislerle bağlantısını kurarak atıflarda bulunmaktadır. Atıflı meallerin tefsirlerden müphem olduğu söylenebilir. Bu tür meallerin ilk örneklerinden birisi Ömer Rıza Doğrul'un *Tanrı Buyruğu* adlı mealidir. Bu mealde Kitab-ı Mukaddes'e göndermeler yapılmaktadır. Ancak atıflı meallerin en tanınmışı Suat Yıldırım'ın kaleme aldığı *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli* adlı eserdir. Bu eserde hem Kitab-ı Mukaddes ayetlerine hem de Kur'an ayetlerine atıflar yapılmakla birlikte Kitab-ı Mukaddes'e yapılan atıflar nedeniyle çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Eserle ilgili olarak müellif şunları söylemektedir: "Kur'an birçok ayette Tevrat, İncil ve Zebur'a atıfta bulunur. Bu kitapları inceleyenler, bu konularda, mezkûr kitapların ihtiva ettiği bilgilere vakıf olamazlar. Özellikle bu konuları ele alan gayr-i Müslimlerle konuşmaz, onların iddialarını cevaplayamaz ve susmak zorunda kalırlar ki bir Müslümanın bu duruma düşmesi elbette doğru değildir. Biz, önceki kitaplarla Kur'an'ı tefsir etmiyoruz, onlardan alıntı da yapmıyoruz. Yaptığımız iş, sadece aynı konu hakkında onlarda bulunan yerleri rakamla işaret etmekten ibarettir. Bu, bilimsel bir ihtiyaç olduğundandır ki Muhammed Reşid Rıza (Tefsiru'l-Menar), İbn Aşur, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Seyyid Kutub, Mevdudî (Tefhîmu'l-Kur'an), Muhammed Hamidullah, Kur'an Yolu (Diyaret İşleri Başkanlığı) gibi birçok müfessir o kitaplara atıflarda bulunarak karşılaştırmalar yapmışlardır."¹¹⁹

Mealinde Kur'an ayetlerine atıfta bulunan yazarlardan birisi de Hüseyin Atay'dır. Atay, konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: "Sayfa altlarında belirtilen numaralar Kur'an içindeki benzer ve bağlantılı ayetleri gösterir. İlk rakam bölüm numarasını, bölüm işaretinden sonraki rakamlar da ayet numaralarını gösterir."¹²⁰

¹¹⁸ Zekeriya Pak, "Meallerde Parantez Kullanımının Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler", *Kur'an Mealleri Sempozyumu-II* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2007), 442.

¹¹⁹ Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Sunuş.

¹²⁰ Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*, Sunuş.

Kur'ân ayetlerine sıkça atıfta bulunan meallerden birisi de Edip Yüksel'e aittir.¹²¹ Yine Hasan Tahsin Feyizli de mealinde Kur'ân ayetlerine atıfta bulunmaktadır. Bu mealde "özellikle konuların bir bütün halinde anlaşılması ve Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri açısından ilgili ayetler arasında atıflar yapılmış; iki ayet aynı konudan bahsediyorsa "bk.", birbiriyle ilgili konularda ise "krş." şeklinde gösterilmiştir."¹²²

Ayetlerin yanı sıra hadislere de atfların yapıldığı meallere rastlanmaktadır. Mesela Mehmet Yaşar Kandemir-Halit Zavalı ve Ümit Şimşek tarafından hazırlanan *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali*¹²³ adlı eserde bir ayetle ilgili hem ayetlere hem de hadislere atıfta bulunmaktadır. Bu eserin aynı müellifler tarafından tek cilde indirilerek yazılmış hali olan *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali* adlı çalışmada konuyla alakalı şu bilgilere yer verilmektedir: "Meallerin çoğunda eksikliğini hissettiğimiz bir husus, Kur'ân-ı Kerim'in kendisinden başka en büyük müfessiri olan hadisin ihmale uğramış olmasıdır... Okuyucu, ayetlerin manasını açıklayan hadis-i şeriflerin bir kısmını, kaynaklarıyla beraber, sayfaların müsaadesi nispetinde bu mealde de bulabilecektir."¹²⁴

Hamdi Döndüren ise mealinde Kitab-ı Mukaddes'e atıflarda bulunmaktadır. Buna gerekçe olarak şunları kaydetmektedir: "Avrupa ülkeleriyle ilişkilerin giderek gelişmesi dikkate alınarak karşılaştırma amacıyla, yer yer Kitab-ı Mukaddes (K.K. kısaltılması ile) bağlantıları kurulmuştur. Böylece araştırmacı ve okuyucu için, pratik temel bilgileri de içeren rehber bir çalışma hedeflenmiştir."¹²⁵

Anlaşıldığı kadarıyla atıflı meallerin telif nedeni hem Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması hem de Türkiye'nin diğer uluslarla ilişkilerinin dikkate alınmasıdır. Bu yönüyle meal yazarlarının günceli yakalamayı hedefledikleri söylenebilir.

F. Yorumlu Mealler

"Yorum" kelimesinin meal kitaplarının isminde yer alması 2000'li yıllardan sonra olmuştur. Bunun ilk örneği görebildiğimiz kadarıyla Abdülkadir Şener-M. Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, tarafından hazırlanan *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu-Meali* adlı eserdir. Kur'ân'ın tercümesi konusunda uğraş veren bazı yazarlar mealin kişisel bir yorum boyutuna sahip olduğuna işaret etmişlerdir. Konuyla ilgili bir meal

¹²¹ Bkz. Edip Yüksel, *Mesaj Kur'an Çevirisi* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2016)

¹²² Feyizli, *Feyzül-Furkan Kur'ân-ı Kerim Meali*, 4.

¹²³ Mehmet Yaşar Kandemir-Halit Zavalı-Ümit Şimşek, *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali I-II* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2017)

¹²⁴ Kandemir- Zavalı- Şimşek, *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerim Meali*, Takdim.

¹²⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı*, Önsöz, 6.

yazarının değerlendirmesi şöyledir: "Meal, son tahlilde meali yapanın Kur'an'dan kendi bilgi, kavrayış gücü ve anlama düzeyiyle sınırlı olmak üzere bir okuma biçimidir. Bu, ister tefsir veya başka bir şey densin, sonuç itibariyle meali hazırlayanın bir tür kişisel yorumudur."¹²⁶

Hazırladığı meale bizatihi "Yorum Merkezli" ibaresini ekleyen Mustafa Öztürk ise konuya şöyle bir açıklama getirmektedir: "Bize göre yorumdan arındırılmış bir Kur'an çevirisi imkân dâhilinde değildir. Bu yüzdendir ki meal çalışmamızda Kur'an'da "ne dendiği"nden (lafız ve mantuk) ziyade "ne demek istendiği"ni (mana ve mefhum) aktarmaya çalıştık. Dolayısıyla kaynak metinden ziyade amaç metne yönelen işlevselci çeviri kuramından hareketle anlam merkezli tercüme (tefsiri tercüme) tekniğini esas aldık. Ancak bu noktada kişisel kanaatimize veya modern zamanlarda yaygın ve yerleşik kabul gören anlayışlara itibar etmek yerine Kur'an'ın vahyedildiği döneme oldukça yakın zamanlara tanıklık eden müfessirlerin görüşlerine mutlak önem ve öncelik atfettik."¹²⁷

Bu çeşit meale Mustafa Öztürk'ün mealinin yanı sıra Abdülkadir Şener-M. Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu-Meali*¹²⁸ örnek verilebilir.

G. Mukaddimeli Mealler

Meallerin tamamına yakınında bir mukaddime/giriş/önsöz yazılmıştır. Ancak mukaddimesi bulunmayan meallere de rastlanmaktadır. Söz gelimi Ahmet Okutan'ın, *Kur'an-ı Kerim'in Konularına Göre Ayrılmış Türkçe Anlamı*¹²⁹ adlı eseri mukaddimesizdir ve fihristi yoktur. Bazı meallerde ise mukaddime kısmı olmakla beraber bu mukaddimede meal ve yazarın kendi mealıyla ilgili görüşlerine pek fazla rastlanmamaktadır. Mesela Talat Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meali*'nin mukaddimesi bu türdendir. Müellif sadece mukaddimenin son paragrafında mealine ilişkin küçük bir bilgi vermektedir.¹³⁰

Kur'an-ı Kerim insan ürünü kitaplardan farklı bir tertibe, konu dağılımına ve usluba sahiptir. Bu nedenle okuyucunun meal okumaya başlamadan önce Kur'an hakkında gerekli bilgilere sahip olması isabetli olacaktır. Bu ihtiyacı gidermek ise mukaddimelerle sağlanabilir. Ayrıca mukaddimeler, yazarının meale ilişkin çeşitli görüş,

¹²⁶ Bulaç, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı Meal ve Sözlük*, 11.

¹²⁷ Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, 14

¹²⁸ Abdülkadir Şener-M. Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu-Meali* (İzmir: Yeni Zamanlar Dağıtım, 2009)

¹²⁹ Ahmet Okutan, *Kur'an-ı Kerim'in Konularına Göre Ayrılmış Türkçe Anlamı* (İstanbul, yy, 1967)

¹³⁰ Bkz. Talat Koçyiğit, *Kur'an-ı Kerim Meali* (Konya: Hüner Yayınevi, 2012), Giriş.

öneri, değerlendirme ve tenkitlerini içermesi, bunların da sonraki çalışmalara katkıda bulunması bakımından önemlidir. Meallerin geneli mukaddimeli olduğu için bunlara ayrıca örnek vermeye lüzum görmüyoruz.

H. Nüzul Sebepli Mealler

Meallerde genel itibariyle dipnot ya da parantez içerisinde bir ayetin nüzul sebebi varsa ona değinilmektedir. Fakat yine de bazı yazarlar, eserlerinin adına “Nüzul Sebepli” ibaresini ekleyerek bu hususa ayrı bir önem atfetmişlerdir. Mealinin ismine bu ibareyi ilave eden Niyazi Kahveci, mealiyle ilgili şunları kaydetmektedir: “Kitabımızın esas amacı, her müminin Kur’ân-ı Kerim’in anlamını aracısız olarak bizzat kendisi doğrudan öğrenebilmelidir düşüncesiyle, her eğitim tabakasındaki Türkçe okuyucuya Allah’ın kitabını gereği gibi anlamasını sağlamaktır. Bu nedenle onun okunmasının cazip olmasını esas aldık. Kur’ân-ı Kerim’i roman okurken nasıl sıkılmıyorsa, herkesin zevkle okumasını sağlamayı hedefledik. Bu nedenle önce ayetlerin iniş olaylarını zikrettik ve ayetleri onların arasına serpiştirdik.”¹³¹

Mealin isminde “Nüzul Sebepli” ibaresine yer verilen ve nüzul sebeplerinin bol miktarda aktarımını yapan diğer bir meal ise Ahmet Ağırakca ve Beşir Eryarsoy’un birlikte hazırladıkları *Kur’ân-ı Kerim ve Nüzul Sebepli Türkçe Meali*¹³² adlı eserdir.

I. Kısmî Mealler

Bazı mealler Kur’ân’ın tamamını değil de belli başlı sureleri kapsamaktadır. Bu tür meallere kısmî mealler denebilir. Bu mealler daha çok günlük ibadetlerde yer alan kısa sureler ile Yasin, Tebareke ve Amme gibi belli başlı sureleri muhtevlidir. Bunlar daha çok halkın pratik ihtiyaçlarını karşılamak için telif edilmiştir. Fakat bazı yazarlar, kendilerince ilgi duydukları Şuara, Muhammed, Fetih, Hucurat, Rahman, Cuma, Nuh, Müzzemmil, İnsan gibi surelerin tercümeleleri için müstakil mealler de yazmışlardır.

Kısmî mealler günümüzde yaygın değildir. Bu meallerin en yaygın olduğu dönem 1928 yılında gerçekleştirilen harf devriminden 1950’li yıllara kadarki tarih aralığıdır. Bu tarihler arasında çok sayıda kısmî meal yayımlanmıştır. Bazı araştırmacılara göre “bu çeviriler içerisinde namaz sûreleriyle alakalı olanların miktarındaki fazlalık,

¹³¹ Niyazi Kahveci, *İniş Sırası ve Sebepleri ile Kur’an-ı Kerim Tercümesi*, Sinemis Yayınları (Ankara, yy 2014), 10.

¹³² Ahmet Ağırakca-Beşir Eryarsoy, *Kur’ân-ı Kerim ve Nüzul Sebepli Türkçe Meali* (İstanbul: Fikir Yayınları, 1987) Bu eser İsmail Ferruh’un *Mevâkıb* adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır. Bkz. Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, 31. 31. dipnot.

ancak devrin şartlarıyla izah edilebilir."¹³³ Bu şartların en başında ise ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi gelmektedir. Bu tür meal-tefsir yazarlardan birisi Ahmet Hamdi Akseki'dir (1887-1951). Akseki, eserinin önsözünde şunları söylemektedir: "Manasını bilen de bilmeyen de O'ndan muhakkak ki kendine ve irfan derecesine göre bir feyiz ve nasip alır; O'nun nuru ile kalbini aydınlatır. Fakat manasını anlayan ve üzerinde durarak okuyanlar için bu feyiz elbette daha derin ve daha ulvîdir. İşte bunu düşünerek her Müslüman için namazda okunması gerekli olan Fatıha Suresi ile namaz sureleri dediğimiz kısa surelerden on'unu bu ufacak kitaba alarak, onların mealen tercümelerini ve kısaca tefsirlerini de yaptım...namaz içinde okunan Salavat-Şerife ile dualarını da buraya koydum. Bu suretle bunların kolayca ezberlenmeleri de sağlanmış oluyor."¹³⁴ Anlaşıldığı üzere müellif, Müslümanın Kur'an'dan daha fazla feyiz almak için manasını bilerek okumasının gerekliliğine inanmakta ve anlamı bilmenin Kur'an'ı ezberleme hususunda kolaylık sağlayacağını düşünmektedir.

Kısmî meallerden bazıları şunlardır: Mehmet Şakir, *İlaveli Şurutu'salat ve Çevirili Namaz Sureleri* (Günlük namazlarda okunan surelerin çevirileridir) 1931; Muharrem Zeki Korgunal, *Türkçe Manzum Kur'an Yasin Suresi*, 1932; Süleyman Tefvik Zorluoğlu, *İlaveli Amme Cüz'ü*, 1933 (sadece 78-114.sureler); Selami Münir, *Çevirili Amme (78-114. Sureler)*, 1937; Besim Atalay, *Namaz Surelerinin Türkçe Tercemeleri* (yalnızca1,94,97,99,103-114 surelerle 2.surenin 255. ayeti), İstanbul 1942; Yusuf Ziya Yürükan, *Kur'an-ı Kerim'den Ayetler*, 46 sayfa, İstanbul 1933; Ahmet Hayyat, *Seçmeler*, 60 sayfa, İstanbul 1937; M. Kemal Pilavoğlu, *Namazda Okunan Kısa Surelerin Mana ve Tefsiri*, 52 sayfa, Ankara 1974; Mehmed Fevzi Sevilmiş, *Asır Suresinden Bazı Hakikatler*, 16 sayfa, İzmir 1955; Esat Sezai Sümbülük, *Şairler Suresi Türkçesi*, 47 sayfa, İstanbul 1943; M. Zeki Togay, *Türkçe Manzum Kur'an Yasin Çevirisi*, 15 sayfa, İstanbul 1932; Enver Tuncalp, *Kur'an-Kerim'den Ayetler*, 80 sayfa, İstanbul 1960 (manzum); Mehmet Nazif Akınoğlu, *Kur'an-ı Kerim'in 30. Cüz'ünün Şiir ile Yorumu*, 295 sayfa Ankara 1977; Hasan Fehmi, *Amme Türkçesi*, 32 sayfa, İstanbul 1932.¹³⁵

¹³³ Cündioğlu, "Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri," 197.

¹³⁴ Akseki, *Namaz Sürelerinin Türkçe Terceme ve Tefsiri*, 3-4.

¹³⁵ Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an*, Çev. Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 136, 141; Ayrıca bkz. Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Çev. Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2005), 205-214.

V. Kaynağı Bakımından Mealler

Bazı mealler telif iken bazı mealler ise tercüme, sadeleştirme veya bir tefsirin parçası olup daha sonra müstakil meal olarak yayımlanmıştır. İşte bu açılardan mealleri şu şekilde sınıflamak mümkündür:

A. Başka Dillerden Tercüme Edilen Mealler

Gerek Batı dillerinde gerekse Doğu dillerinde hazırlanmış bazı mealler Türkçeye kazandırılmıştır. Ancak bazı yazarlar yaptıkları tercümenin kaynağını gizlemeye çalışmıştır. Mesela Cemil Said Dikel (1872-1942), hazırlanmış olduğu meali müsteşrik Kazımîrski'nin "Le Kur'ân (1832)" adındaki Fransızca Kur'ân çevirisinden yararlanarak Türkçeye çevirdiğini gizlemiştir.¹³⁶ Başka dillerden Türkçeye çevrilen bazı meallerin, Türkçe olarak telif edilen bir kısım meallere tesiri olmuştur. Sözelimi Muhammed Esed'in (1900-1992) Meal-Tefsiri bu cümledendir. Bu eser, meal ve tefsire ciddi bir açılım ve yenilik getirmiştir.¹³⁷ Esed'in mealinin Türkçeye çevrilip yayımlanmasının ardından Türkiye'de meal-tefsir türü eserler gözle görülür şekilde çoğalmıştır.¹³⁸ Bu meal-tefsir, Kur'ân'ın, Batılı insana nasıl anlatıldığını ve kültürel muhitin Kur'ân'ı anlamada ne tür farklı bakış açılarına sebep olduğunu görmemiz bakımından önem arz etmektedir.

Yabancı dillerden çevrilen mealler Türkiye'deki meal yazarlarının çeviri tekniklerine katkıda bulunmuştur. Örneğin Mevdûdî'nin mealinde görülen anlamı hedef dile bütün halinde aktarma düşüncesi birçok ayeti pasaj/paragraf halinde çevirmeye sebep olmuş bu yaklaşım, Mustafa Öztürk gibi meal yazarlarını etkilemiştir.¹³⁹

Tercüme edilen meallerde eserin kendisi kadar mütercim/mütercimlerin de önemli rol oynadığını hatırlamak gerekir. Nitekim bu meallerin Türkçe çevirileri ayrıca değerlendirilmiş ve Muhammed Esed'in mealinin çevirisi beğenilirken, Muhammed Hamidullah'ın *Aziz Kur'an* adlı mealinin Türkçe çevirisi çeşitli eleştiriler almıştır.

Türkçeye tercüme edilen mealler Fransızca, İngilizce gibi Batı dillerinden, Urduca, Arapça gibi Doğu dillerinden yapılmıştır. Bu çevirilerin bazısı birkaç yılı almıştır. Örneğin Muhammed Hamidullah'ın (1908-2002) Fransızca olarak kaleme aldığı ve

¹³⁶ Gümüş, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları," 294.

¹³⁷ İsmail Çalışkan, *M. Esed'in Kur'an Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009), 247.

¹³⁸ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, 44. 48. dipnot.

¹³⁹ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, 48. 52. dipnot.

orijinal adı *Le Saint Coran* olan eserin, Türkçeye çevirisi üç yılı aşan bir çalışmayla tamamlanmıştır.¹⁴⁰ Hamidullah bu mealinde Kitab-ı Mukaddes'e de göndermelerde bulunmuştur. Konuyla ilgili şunları kaydetmektedir: "Kur'an'da Kitab-ı Mukaddes'te geçen kişilere yapılan göndermeler için, Eski ve Yeni Ahit'te yer alan ilgili ifadelerin bulunması için büyük zahmet çekilmiştir. Böyle bir karşılaştırma bu üç dildeki farklılıktan dolayı hiç de kolay olmadı. Ama sonuç, henüz tamam sayılmasa da, şimdiden oldukça etkileyici olmuştur. Örneğin, Kur'an'ın 4. sure 172. ayet ve 19. sure 30. ayetinde geçen bizzat Hz. İsa'nın ağzından, "Ben Allah'ın kuluym" şeklindeki sözünü düşünelim. Matta İncili'nin 12. bölümünün 18. cümlesi ile tamamen uygunluk halinde olacağını kim beklerdi?"¹⁴¹

Türkçeye tercüme edilen bazı mealler şunlardır: Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı meal-tefsir*¹⁴², Ebu'l-A'la el-Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an Meali*¹⁴³; Abdulhalim Uveys el-Mısri-Ali Abdulmuhsin Cebr el-Mısri, *Kur'an-ı Kerim'in Kısa Açıklamalı Türkçe Meali*¹⁴⁴.

B. Tefsirin Parçası Olarak Yazılan Mealler

Bazı yazarlar ya doğrudan bir tefsirin meal kısmını müstakil hale getirmiş ya da bir tefsirden faydalanarak meal hazırlamışlardır. Elmalılı Hamdi Yazır (ö.1361/1942) ve Ömer Nasuhi Bilmen (ö.1390/1971) gibi âlimlerin piyasada mevcut mealleri tefsirin parçası olan meallerdir. Kendisinden sonraki Türkçe mealleri oldukça etkilemiş olan Elmalılı meali, Elmalılı'nın *Hak Dini Kur'an Dili/Yeni Mealli Türkçe Tefsir* adlı tefsirinin bir parçasıdır. Hasan Basri Çantay, Elmalılı'nın meali için şunları nakletmektedir: "Merhum üstadın bu acize bizzat beyan buyurduğu gibi o eserin (Hak Dini Kur'an Dili) "meal" kısmı tefsir cephesi kadar hem kuvvetli değil, hem akın değildir. Daha doğrusu üstadımız meallerin terceme şeklini alivermesinden korkmuş, bu yola gitmiye bir türlü rıza göstermemiştir."¹⁴⁵ Elmalılı tefsirinin meal kısmı, tefsirinden bağımsız sadeleştirilerek ilk defa Eser Neşriyat tarafından 1982 yılında basılmıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an*, Mütercimlerin Sunuşu, 13.

¹⁴¹ Hamidullah, *Aziz Kur'an*, 77.

¹⁴² Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı meal-tefsir* Çev. Ahmet Ertürk-Cahit Koytak, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996)

¹⁴³ Ebu'l-A'la el-Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an Meali* Çev. Durmuş Bulgur, Yediveren, Konya 2003.

¹⁴⁴ Abdulhalim Uveys el-Mısri-Ali Abdulmuhsin Cebr el-Mısri, *Kur'an-ı Kerim'in Kısa Açıklamalı Türkçe Meali* Çev. M. Beşir Eryarsoy, Karınca & Polen Yayınları (İstanbul, yy 2014)

¹⁴⁵ Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 17.

¹⁴⁶ Cündioğlu, "Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu," 194.

Yazdığı tefsirin meal kısmını müstakil bir eser olarak yayımlayan Mahmut Toptaş, mealine ilişkin şunları ifade etmektedir: “Elinizdeki bu meal, benim 07 Eylül 1989 yılından 1999 yılına kadar, Cağaloğlu’nda Cezeri Kasım camiinin salonunda yaptığım tefsir derslerinden meydana gelen “Şifa Tefsiri” adıyla yayınlanan eserimin içindeki mealin yeniden gözden geçirilerek ve bazı ilaveler yapılarak yayınlanmış halidir.”¹⁴⁷ Diğer yandan, İsmail Hakkı Bursevî’nin (ö.1137/1725) *Rûhu’l-Beyân* adlı tefsirinin muhtasarından hareketle hazırlanan mealle ilgili olarak da şu bilgilere yer verilmektedir: “Bu meali hazırlarken İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin tefsirini esas aldık. Ayetleri, onun tefsirinde yaptığı açıklamaları göz önünde bulundurarak Türkçeye çevirmeye özen gösterdik. Tefsirindeki tasavvufî havayı meale de aktarabilme gayretiyle, bazı ayetler için yaptığımız açıklamaları onun tefsirinden aldık. Ancak ihtiyaç duyuldukça başka kaynak ve tefsirlerden ve hadislerden nakiller de yaptık.”¹⁴⁸

Muhtemelen piyasaya sunulan tefsir rağbet görünce bu defa o tefsirin meal kısmı müstakil hale getirilerek yayımlanmaktadır. Neticede söz konusu meal, parçası olduğu tefsirin şöhretinden nasiplenmektedir.

C. Sadeleştirilmiş Mealler

Sadeleştirme, dilin zaman içerisinde geçirdiği değişimin sonucu olarak gündeme gelmektedir. Böylece kendisine itibar edilen bir kısım mealler sadeleştirilerek piyasaya sunulmaktadır. Bu bağlamda sadeleştirmeden payını en çok alan ve hatta yağma edilen meal Elmalılı merhumun mealidir. Elmalılı mealinin piyasada yaygın olmasının sebepleri arasında bu eserin TBMM tarafından tescilli olması, hem ilmî muhitlerde hem de halk nezdinde hüsnü kabul görmesi ve 1992 yılında telif haklarının kalkmasından dolayı birçok yayınevının bu meali yayımlaması yer almaktadır.

Sadeleştirilme durumunda eserin kendi orijinalliğini ne kadar koruduğu tartışmaya açık durmaktadır. Nitekim Elmalılı mealinin sadeleştirilmesi hakkında bir yazar şu eleştiride bulunmaktadır: “Sadeleştirme adı altında yapılanlar ise bizce meali Elmalılı’nın malı olmaktan çıkarmış bulunuyor. Ne kadar ehliyetle yapılırsa yapılsın, o

¹⁴⁷ Toptaş, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meâlî* (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2004), 4.

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Bursevî, *Açıklamalı Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meâlî* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2002), 5 vd. (“Bu meali hazırlayanlar, *Muhtasar Rûhu’l-Beyân* tefsirinin tercüme heyetidir. Bu heyet şunlardır: Abdullah Öz; Ali Rıza Temel, Cüneyt Gökçe, Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Tunçbilek, Dr. Hüseyin Kayapınar, İbrahim Tüfekçi, İlyas Karslı, Muharrem Önder, Mustafa Aydın, Dr. Süleyman Mollaibrahimoğlu ve Yahya Alkın... Bu çalışmalardan sonra yayınlanmış olan *Muhtasar Rûhu’l-Beyân Tefsiri*’ni baştan sona gözden geçirerek “İsmail Hakkı Bursevî, *Açıklamalı Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meâlî*”ni sayın Doç. Dr. Nedim Yılmaz, titiz bir çalışma ile hazırlamıştır.” a.g.e, 6)

sadeleştirmeler, ortaya çıkan meali, bilimsel anlamda, Elmalılı'nın eseri saymamıza engeldir."¹⁴⁹

Sadeleştirilmiş meallerden bazıları şunlardır: Muhammed Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*, Haz. Lütfullah Cebeci-Sadık Kılıç¹⁵⁰; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*, Sad. Sadreddin Gümüş-Yakup Çiçek-Muhsin Demirci.¹⁵¹

D. Kopya Mealler

Meallere ilişkin en yaygın tenkitlerinden birisi bunların birbirinin kopyası olduğu yönündedir. Elbette ki her alanda olduğu gibi meal yazımında da yazarların birbirinden etkilenmesi doğaldır. Ne var ki bir kısım meal yazarlarının, etkilenmenin ötesinde başka meali/mealleri kopyalamak suretiyle kendi eserlerini vücuda getirdikleri iddia edilmiş, bu durum bazı araştırmacılar tarafından tespit edilerek kamuoyuyla paylaşılmıştır. Mesela bunlardan birisi Ömer Rıza Doğrul'un (ö.1952) kaleme aldığı *Tanrı Buyruğu* adlı eserdir. Hasan Basri Çantay bu meale ilişkin olarak eserin, şekli, tertibi ve tanzimi itibarıyla güzel olduğunu fakat gerek ayetlerin meallerinde, gerek bu meallerin notlarında sayılamayacak derecede hatalar, hatta bazı tahrifler bulunduğunu bu eserin Lâhur'daki Ahmediyye=Kadıyânî mezhebi reisi Mevlânâ Mehmed Ali'nin İngiliz diliyle yazdığı ve o cemiyetin 'İşâa-i İslam encümeni'nin bastırduğu tefsirli Kur'an tercümesinin bir kopyası olduğuna dair merhum Hamdi Akseki Bey'in vaktiyle kendilerine gönderdiği mektubun ellerinde mahfuz olduğunu kaydetmektedir.¹⁵²

Kopya olduğu öne sürülen diğer bir meal Edip Yüksel'e ait olan *Mesaj Kur'an Çevirisi* adlı eserdir. Tespitlere göre bu eser Edip Yüksel'in hocası olan Reşad Halife'nin (ö.1990) *The Final Testament* adlı eserinden kopyalanmıştır. "Mesajın -bazı kişisel işgüzarlıklar dışta tutulursa- Kur'an'ın orjinalinin çevirisi değil, *The Final Testamentin* Türkçe kopyası olduğunu katıyetle söyleyebiliriz."¹⁵³ Ancak Edip Yüksel'in bu meali bazı yazarları çok fazla etkilemiş olacak ki bu meal de kopyalanarak başka bir isimle piyasaya çıkmıştır. Bu meyanda Mustafa Sağ'ın 2006 yılında İstanbul Final Pazarlama'dan, *Evrensel*

¹⁴⁹ Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*, 10.

¹⁵⁰ Muhammed Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*, Haz. Lütfullah Cebeci-Sadık Kılıç (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006)

¹⁵¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali*, Sad. Sadreddin Gümüş-Yakup Çiçek-Muhsin Demirci (İstanbul: İpek Yayın Dağıtım, 2002)

¹⁵² Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, I, 7. 1 nolu dipnot.

¹⁵³ Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, 213.

Çağrı Kur'an Meali adıyla yayımlanan eserinin Edip Yüksel mealinin kopyası olduğu iddia edilmiştir.¹⁵⁴

Kopya bir meal olarak nitelendirilen diğer bir eser ise Ali Bulaç'ın hazırladığı Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı adlı mealidir. Bir araştırmaya göre "bu çeviri Kur'an'ın orijinal Arapça metni esas alınarak hazırlanmamış, bilakis daha önce yayımlanmış Kur'an çevirilerinden (bilhassa Çantay ve Elmalılı meallerinden) "kopyalama" yöntemiyle çoğaltılmıştır."¹⁵⁵

İnsanlar çok beğendikleri şeylerden etkilenirler. Bu nedenle bazen beğendikleri şeyleri taklit etmede aşırıya kaçabilirler. Bu durum özellikle ilimde ve sanatta sıkça rastlanan bir durumdur. Dolayısıyla kopya olduğu iddia edilen eserlerin bu açıdan tekrar değerlendirilmesinde fayda olduğunu düşünüyoruz.

VI. Şekil/Metin Bakımından Mealler

'Şekil/metin bakımından meal' ifadesiyle, mealin Kur'an metniyle birlikte verilip verilmediğini kastetmekteyiz. Zira sadece meal kısmının verildiği, ancak Kur'an metninin yer almadığı meallere de rastlamaktayız.

A. Metinsiz/Mushafsız Mealler

Mushafsız mealler, Kur'an'ın asıl metninin yer almadığı sadece mealin verildiği eserlerdir. Tabi ki bu tür mealin, kapsadığı alan itibarıyla avantajı olsa da çeviriyi orijinal metniyle mukayese imkânını ortadan kaldırmak gibi olumsuz bir yanı da vardır. Mushafsız mealler Cumhuriyet'in ilk yıllarında da görülmektedir.

Bir yazar abdestsiz de olsa okuyucular çekinmeden okusunlar diye mealine Kur'an metnini koymadığını belirtmektedir: "Kur'an'ın arapça metnini koymayarak, abdestsiz ve her yerde okunabilmesine imkân sağlamak istedik."¹⁵⁶ Bazı mealler önce metinsiz yayımlanmış daha sonra metin eklenerek tekrar yayımlanmıştır. Mesela Süleyman Ateş'in mealı bu türdendir. Yazar, konuyla alakalı olarak şunları kaydetmektedir: "Mealimiz ilk defa 1975 yılında metinsiz olarak çıkmıştı. Daha sonra metinli olarak yayına giren *Yüce Meal*, halkımızın büyük ilgisini gördü."¹⁵⁷

¹⁵⁴ Abay, "Türkçedeki Kur'an Meallerinin Tarihi," 279.

¹⁵⁵ Cündioğlu, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, 158.

¹⁵⁶ Kahveci, *İniş Sırası*, 10.

¹⁵⁷ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâlî* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ty)

Genel itibariyle metinsiz mealler soldan sağa, metinli mealler ise sağdan sola doğru açılmaktadır. Hüseyin Atay'ın meali¹⁵⁸ bunun bir örneğidir. Bazı yazarlar, meallerini Kur'an metni olmaksızın/mushafsız sunmakla birlikte mealin Kur'an'ın hangi cüzüne tekabül ettiğini belirtmek suretiyle okuyucuya kolaylık sağlamayı düşünmüşlerdir. Örneğin Veli Tahir Erdoğan, *Kur'an Bana Ne Diyor? Açıklamalı Meal* adlı eserinde böyle bir yol takip etmiş ve şu açıklamayı yapmıştır: "Her sayfanın üst tarafında o sayfanın Kur'an'da hangi cüze tekabül ettiğini gösterdik. Sayfa kenarlarında da cüzlerin hangi ayetle başladığına işaret ettik. Ayrıca her sayfanın kenarına rakamlar koyduk. O rakamlar Mushaftaki Arapça sayfaların meal üzerinde nereden başlayıp nerede bittiğini gösteriyor. Bu ilavelerin Kur'an'ı mealle birlikte okumak isteyenlere büyük bir kolaylık sunacağını düşündük."¹⁵⁹

Metinsiz meallerden bazıları şunlardır: Mustafa Yıldız, *Son Mesaj-Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali*¹⁶⁰; Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*¹⁶¹; Ahmet Varol, *Kur'an-ı Kerim Meali*.¹⁶²

B. Arapça Metinli/Mushafli Mealler

Piyasaya sürülen meallerin ekseriyeti metinli meallerdir. Metinli mealler sayesinde Arapça bilen okurlar hem eldeki meali hem de başka mealleri karşılaştırma imkânı bulabilmektedirler.¹⁶³ Ayrıca mushafli meallerin Kur'an'ı meal eşliğinde anlayarak okuma imkânı sunduğu söylenebilir.

VII. Sunum Bakımından Mealler

Çeşitli kurumların veya organizasyonların okurlara hediye ettiği meallerin yanı sıra, mealin cazibesini artırmaya yönelik olarak eserin cilt, baskı vb. özelliklerine özen gösterilen mealler bulunmaktadır. Bu özellikler dikkate alındığında şöyle bir sınıflama yapabiliriz:

---

¹⁵⁸ Atay, *Kur'an Türkçe Çeviri*.

¹⁵⁹ Veli Tahir Erdoğan, *Kur'an Bana Ne Diyor? Açıklamalı Meal* (İstanbul: Bilgeoğuz, 2016), 656.

¹⁶⁰ Mustafa Yıldız, *Son Mesaj-Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali* (İstanbul: İşrak Yayınları, 2017).

¹⁶¹ Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali* (Konya: Armağan Kitaplar, 2009)

¹⁶² Ahmet Varol, *Kur'an-ı Kerim Meali* (İstanbul: Madve Yayınları, 1997)

¹⁶³ Krş. Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)*, 23.

A. Promosyon/Hediye Mealler

Bazı gazetelerin özellikle Ramazan ayında, başta Elmalılı Hamdi Yazır'ın meali olmak üzere çeşitli mealleri okuyucularına hediye olarak verdikleri görülmektedir. Gazetelerin ilk defa okuyucularına Kur'an meali dağıtma teşebbüsü İstanbul'da haftalık olarak yayımlanan Millet Gazetesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu gazete 9 Eylül 1948 tarihinde, Musa Carullah Bigiyef'in (1875-1949) hazırladığı Kur'an-ı Kerim'in Türkçe çevirisini neşredip okuyucularına dağıtacağını ilan etmiş ancak bu teşebbüs bilinmeyen sebeplerden dolayı gerçekleşmemiştir.¹⁶⁴ Gazetelerin promosyon meal dağıtmasına fiilî olarak öncülük eden kişi ise Murat Sertoğlu (ö. 1989) olmuştur. Hacı Murad Sertoğlu'nun *Türkçe Kur'an'ı*, Tan gazetesi tarafından tefrika halinde okuyuculara verilmiş bir Kur'an tercümesidir.¹⁶⁵ Sertoğlu, hacca gitmenin verdiği sıfatı da kullanarak Hacı Murad adıyla 1955 yılında eserini neşretmiş, böylece gazetelerin Kur'an tercümesi verme geleneğini de başlatmıştır.¹⁶⁶

Promosyon mealler, kelime mealinden tefsirli meallere kadar çeşitlilik arz etmektedir. Bu meallerde bazen tercüme hatalarının varlığı dikkat çekmektedir. Öyle ki bazı meallerin incelenmesi gerekli görülmüştür. Konuyla ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı'nun bir değerlendirmesi şöyledir: "*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı (Meal)*" *Adli Milliyet Gazetesi İlavesi Hakkında*. Adana Milletvekili Mehmet Keçioğlu tarafından Yüksek Başkanlığa hitaben yazılıp 29/1/1963 gün ve 3979 sayı ile Kurulumuza havale buyrulan 29/1/1963 tarihli dilekçe incelendi: Milliyet Gazetesinde tefrika edilen Kur'an-ı Kerim Tercümesi, Besmele'den Bakara suresinin 100 üncü ayetine kadar gözden geçirilerek ilişik cetvelde gösterilen hatalar tesbit edilmiştir. Bu hareket, Müslümanları faydalanacakları bir tercümeyle sahip kılmak gibi iyi bir niyete dayansa dahi, tercümenin, mütehassıslarına hazırlattırılması ve mütehassısları tarafından tetkik ve tashih edilmedikçe yayınlanmaması gerektiğinin yüksek Başkanlığa arzına karar verildi. 13/2/1963."¹⁶⁷ İlgili raporda söz konusu mealin tercüme hataları 38 madde halinde sunulmuştur.

Promosyon türünden mealleri gazetelerin yanı sıra belediyeler, dernekler vb. çeşitli özel kuruluşlar da vermektedir. Örneğin 1995 yılının sonlarına doğru neşredilen

¹⁶⁴ Mehmet Görmez, *Musa Carullah Bigiyef* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 199.

¹⁶⁵ Dağcı, *1950-1960 Arası (Demokrat Parti Dönemi) Türkiye'de Kur'an Araştırmaları*, 28.

¹⁶⁶ Abay, "Türkçedeki Kur'an Meallerinin Tarihi," 253.

¹⁶⁷ Bkz. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi Dinî, Ahlakî, Edebî, Meslekî Aylık Dergi*, cilt,2, sayı,3-4, Mart-Nisan 1963, s.50-52.

Abdulvehhap Öztürk'e ait *Kur'an-ı Kerim ve Meali* adlı eser daha sonra İstanbul'da bir belediye tarafından da basılarak dağıtılmıştır.¹⁶⁸

Gazetelerin okurlarına hediye olarak dağıttığı meallerden bazıları şunlardır: Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı, Kur'an-ı Kerim, Meal, Tefsir, Ansiklopedik İndeks*¹⁶⁹, Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim ve Meali Arapça Hat-Satır Arası Kelime Meali-Türkçe Transkript-Meal-Renkli Tecvid*¹⁷⁰; Ethem Çalışkan, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*¹⁷¹; *Kur'an-ı Kerim Arapçası Türkçe Okunuđu ve Anlamı*¹⁷²; Ahmet Tekin, *Kur'an'm Anlaşılmasına Doğru Tefsiri Meal*¹⁷³

B. Gül Kokulu Mealler

Gül, Hz. Peygamberi simgelediği için bazı meal kitaplarına gül kokusu katılmıştır. Ayrıca kitabın şekline verilen önemden dolayı daha cazip olsun diye renkli, bilgisayar hatlı vb. ögelere başvurulmuştur. Güzel kokunun insan psikolojisi üzerindeki etkileri hesaba katıldığında gül kokusunun hem meal kitaplarının satışına hem de meal okumaya bir teşvik ögesi olduğu söylenebilir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla gül kokulu mealler 2000'li yıllardan sonra piyasada boy göstermiştir.

Bu tür mealler daha çok Elmalılı'nın sadeleştirilmiş meallerinde gözükmektedir. Kitabın kapağında "gül kokulu" ibaresine ve altında kırmızı bir gül resmine yer verilmektedir. Gül kokulu meallere řu eserler örnek gösterilebilir: Muhammed Hamdi Yazır, *Renkli Kelime Mealli Kur'an-ı Kerim Güncel Türkçe İle Sadeleştirilmiş Gül Kokulu*¹⁷⁴; Muhammed Hamdi Yazır, *En Kolay Okunan Hat İle Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Güncel Türkçe İle Sadeleştirilmiş Gül Kokulu*.¹⁷⁵

---

¹⁶⁸ Hidayet Aydar, "Türklerde Kur'an Çalışmaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, no. 1, (İstanbul 1999), 221.

¹⁶⁹ Yeni Şafak Gazetesi, İstanbul 2003.

¹⁷⁰ Sabah Gazetesi, İstanbul 2013.

¹⁷¹ Güneş Gazetesi, İstanbul 1985.

¹⁷² Milliyet Gazetesi, İstanbul 1982.

¹⁷³ Milliyet, İstanbul 2001. Milliyet Gazetesi tarafından okurlarına hediye olarak verilmiştir.

¹⁷⁴ Muhammed Hamdi Yazır, *Renkli Kelime Mealli Kur'an-ı Kerim Güncel Türkçe İle Sadeleştirilmiş Gül Kokulu* (İstanbul: Nuh Yayınları, 2013)

¹⁷⁵ Muhammed Hamdi Yazır, *En Kolay Okunan Hat İle Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Güncel Türkçe İle Sadeleştirilmiş Gül Kokulu* (İstanbul: Tuva Yayıncılık (Duha Biliřim), 2009)

VIII. Diğer Mealler

Bu başlık altında henüz örnekleri çok fazla olmayan bir kısım mealleri sayabiliriz. Sözelimi henüz belli bir düzeye ulaşmamış olsa da “Görme Engelliler İçin Hazırlanan Mealleri” ayrı bir tür olarak kabul edebiliriz. Bu tür meale Hayrettin Karaman ve arkadaşlarının ortaklaşa hazırladıkları 6 ciltlik, *Braille Kur’ân-ı Kerim Meali*¹⁷⁶ adlı eser örnek verilebilir. Aynı şekilde “Eksik Mealler” başlığı altında, elimizde henüz tamamı bulunmayan Mehmed Akif Ersoy’un meali¹⁷⁷ ile Talat Koçyiğit’in, İsmail Cerrahoğlu’yla birlikte başladıkları ancak Fatıha Suresi’nin başından Nisa Sûresi’nin 116. ayete kadar sürdürdükleri *Kur’ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*¹⁷⁸ adlı eseri bu kategoride değerlendirmek mümkündür.

Matbu hali bulunmasa da internet ortamında bazı sitelerde aynı ayetin farklı eserlerden meallerinin verildiği böylece karşılaştırma yapmanın mümkün olduğu hizmetlere rastlamaktayız. Bu tür hizmetleri sunan meal sitelerine örnek olarak <http://www.kuranmeali.com/>; <http://www.kuranmeali.org/> adresleri verilebilir.

Sonuç

Türkiye’deki meal dünyasına bakıldığında mealler vasıtasıyla Kur’ân’ı okumanın revaç bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple günümüzde meallere olan ilgi artmış ve meallerde çeşitlilik olmuştur. Meallerde görülen çeşitlilik ise onları tasnif etme mecburiyetini doğurmuştur. Gerçeği söylemek gerekirse sayıları ve çeşitleri artan meal çalışmalarını sistematik tarzda sınıflamak hayli zorlu ve sorunlu bir iştir. Çünkü bir kısım mealler birkaç özelliği içinde barındırmaktadır. Mesela bazı mealler hem kronolojik hem dipnotludur. Öte yandan tasnif yaparken gözden kaçabilecek önemli durumlar her zaman olasıdır. Dolayısıyla yaptığımız Türkçe meal tasnifinin eksik tarafları olabileceği gibi itiraza açık yanları da bulunmaktadır.

Yazarlarının bizzat kendi çalışmaları için kullandıkları nitelendirmelerden hareketle Türkiye’deki Kur’ân meallerinin nüzul sebebi, açıklamalı, lügatli, nüzul sırasına göre tertip edilmiş, parantezsiz, sadeleştirilmiş, tercüme meal gibi kategorilere

---

¹⁷⁶ Hayrettin Karaman ve vd, *Braille Kur’ân-ı Kerim Meali* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010)

¹⁷⁷ Bkz. Ersoy, *Kur’an Meali*; Necmi Atik, *Mehmed Âkif Ersoy’un Kur’ân Meâli Âkif’in Kendi El Yazısıyla İki Cüzlik Meâli* İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017)

¹⁷⁸ Talat Koçyiğit-İsmail Cerrahoğlu, *Kur’ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1984)

ayrıldığı söylenebilir. Bu tür bir tasnif meallerin tek tip olmadığını anlamamıza yardımcı olmanın yanında, bu meallerden hangi yönüyle istifade edilebileceğini göstermesi bakımından okuyucuyu yönlendirici bir özellik taşımaktadır.

Bu çalışma vesilesiyle şunu fark ettik ki, sözlüklü meallerden parantezsiz meallere kadar her türlü mealde, yazarların Kur'an'a karşı sorumlulukları onları değişik çalışmalara itmiş, taklit meallerin yanı sıra ciddi meal ürünleri de ortaya çıkmıştır. Görüldüğü kadarıyla mealler sadece bir tercüme olarak addedilmeyip, onlara bir öğretim aracı olma görevi de yüklenilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kelime meallerinin, okuyucuya Kur'an'ı lafzî açıdan öğretmeyi, konulu meallerin Kur'an'ın muhtevasını göstermeyi, metinsiz meallerin abdest meselesini sıkıntı yapmadan Kur'an'la iletişimi sürekli hale getirmeyi, açıklamalı meallerin Kur'an mesajının daha doyurucu bir şekilde aktarılmasını amaçladığı söylenebilir.

Meal tarzlarının belirlenmesinde popüler fikirlerin etkili olduğu görülmektedir. Kimi zaman satır arası kimi zaman nüzul sırasına göre meallerin popüler olması dönemin fikir hareketleriyle ilintilidir. Bu hareketler arasında siyasal İslamcılığın, Kur'ancılık-mealcilik'in ve hatta tarihsellik anlayışının meal çeşitliliğine etkisinden söz edilebilir.

Gereççeli/açıklamalı/tefsirî meallerin rağbet bulması ve bunda ısrar edilmesi hem tercümelerdeki yetersizliklere hem de meal ve tefsir arasındaki kopukluğu gidermeye yönelik bir çabayı işaret etmektedir. Bu çerçevede sebep-i nüzullü, atıflı, açıklamalı mealler tefsirin etkisini en fazla hissettiren meallerdir.

Meal vasıtasıyla tefsirin yerini doldurma düşüncesi nihayetinde bilimsel, işari nitelikte çevirilerin yapılmasına sebebiyet vermiştir. Mesela Salih Parlak'ın hazırladığı *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meal-Tefsiri Bilgi Toplumu İçin Kur'an-ı Kerim Meal-Tefsir Denemesi* adlı eserde bir kısım ayetlerin çevirisi bilimsel tarzda yapılmıştır.

Kur'an mealleri Türkçenin değişim seyrini ve Türkiye'nin siyasî, askerî, sosyal ve kültürel tutumlarını göstermesi bakımından önemli veriler içermektedir. Ayrıca Kur'an'ı anlama-yorumlama bağlamındaki tartışmaların fiilî olarak meallere aksettigi söylenebilir.

Meal sayısının ve çeşidinin artmasında basım-yayım, televizyon, internet imkânlarının yanı sıra araştırmaların, çeşitli ilmî tartışmaların, farklı mesleklerden yazarların mealle ilgilenmesinin, bazı yazarların dini yorumlamada aşırılığı ve dikkat çekmeye çalışması gibi etkenlerden söz edilebilir. Öte yandan meal yazarlarının bir kısmının kifayetsiz oluşu, meallerde tespit edilen eksiklikler ve meal yazımında farklı

farklı ihtiyaçların zuhuru yeni ürünlerin çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bunlara ilaveten okuyucu profilindeki değişimler ve okuyucunun beklentileri de meallerin sayısının artmasında ve çeşitlenmesinde önemli faktörlerdendir. Nitekim pek çok meal yazarı kitaplarının önsözünde okuyuculara atıfta bulunmaktadır. Bu durum okuyucunun meal üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir.

Meallerin birbirlerini etkilemesinin yanında bazı mealler sonraki meallerin hazırlanmasında kaynaklık etmiştir. Örneğin Ahmet Ağırakca-Beşir Eryarsoy'un *Kur'ân-ı Kerim ve Nüzul Sebepi Türkçe Meali*, İsmail Ferruh'un *Mevâkıb* adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır. Keza, Ziya Kazıcı-Necip Taylan'ın, *Kur'an-ı Kerim Meali Türkçe Anlamı*, Süleyman Tevfik'in 1927 yılında yayımlanan *Türkçeli Kur'an-ı Kerim* adlı meali esas alınarak hazırlanmıştır.

Mealler her ne kadar çeviri tekniğinin kalitesi açısından değerlendirilse de, bunların okuyucuya nüzul sıralı, konulu ya da kelime anlamlı şeklinde sunumuna da dikkat edilmiştir. Ayrıca daha cazip olsun diye renkli, gül kokulu, bilgisayar hatlı vb. unsurlardan yararlanılmıştır. Fakat bazı eserlerin baskısında aşırı derecede renk kullanılmasının, satır ve sayfa düzenindeki yoğunluğun okuyucuyu olumsuz etkilediği belirtilmelidir.

Ülkemizde meal yazımı bu meallere ilişkin araştırmalara imkân tanımakta ve konuyla alakalı çok sayıda makale ve kitap telif edilmektedir. Mealler üzerinde daha verimli çalışmaların yapılması için öncelikle kapsamlı bir "Türkçe Meal Tarihi"nin yazılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkçe Kur'ân mealleri üzerine çalışma yapmayı düşünen araştırmacılar, mealler hakkında hazırlanmış olan bibliyografyalardan mutlaka istifade etmeli, gerek dönemsel olarak mealleri inceleyip değerlendirmede bulunan gerekse müstakil bir meali ele alan araştırmaları dikkatlice okumalıdır. Meallerin bizzat kendileri tetkik edilmek suretiyle bir kanaat belirtilmeli, yeni araştırmalar takip edilmeli ve ön yargılarla değil, düşünerek ve emek vererek bir neticeye ulaşılmalıdır.

Kaynakça

Abay, Muhammet. "Türkçedeki Kur'ân Meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası."

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 10, no: 19-20 (2012): 231-301.

Akın, Ali. *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. İstanbul: yy, 2014.

- Akpınar, Ali. *Kur'an Tercüme Teknikleri*. Konya: Serhat Kitabevi, 2011.
- Akseki, A. Hamdi. *Namaz Sûrelerinin Türkçe Terceme ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983.
- Albayrak, İsmail. *Klasik Modernizmde Kur'an'a Yaklaşımlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Atay, Hüseyin. *Kur'an Türkçe Çeviri*. Ankara: Atay Yayınları, 2016.
- Ay, Mahmut. "Osmanlı Tefsir Geleneğinde Tefsir Faaliyetleri", *Tefsir El Kitabı*. Edt. Mehmet Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Aydar, Hidayet. "Türklerde Kur'an Çalışmaları." *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, (1999), 159-235.
- Aydar, Hidayet. *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2014.
- Bulaç, Ali. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı Meal ve Sözlük*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2014.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2002.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Cündioğlu, Düccane. "Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", 2. *Kur'an Sempozyumu*. Ankara: Bilgi Vakfı, 1996, 157-237.
- Cündioğlu, Düccane. *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. İstanbul: ty, 1984.
- Dağcı, Bekir. "1950-1960 Arası (Demokrat Parti Dönemi) Türkiye'de Kur'an Araştırmaları." Doktora Tezi, 2010
- Dedebaba, Bedri Noyan. *Kur'an-ı Kerîm-Manzum Meal*. İstanbul: Ardıç Yayınları, 2007.
- Döndüren, Hamdi. *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim (Yüce Meal ve Tefsiri)*. İstanbul: Çelik Yayınevi, ty.
- Elik, Hasan, Muhammed Coşkun. *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*. İstanbul: İFAV, 2016.
- Erdoğan, Veli Tahir. *Kur'an Bana Ne Diyor? Açıklamalı Meal*, Bilgeoğuz, İstanbul 2016.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Feyzül-Furkan Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Server İletişim, 2006.
- Görmez, Mehmet. *Musa Carullah Bigiyef*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Gümüş, Sadrettin. "Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, no. 5 (2015): 285-331.
- Hamidullah, Muhammed. *Kur'an-ı Kerim Tarihi*. Çev. Abdulaziz Hatip-Mahmut Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.

- Hamidullah, Muhammed. *Aziz Kur'an*. Çev. Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- İbnu'l-Hatib. *el-Furkân*. Beyrut: Dârul-Kütübî'l-İlmiyye, ty.
- İnan, Abdülkadir, "Kur'an'ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevrileri Üzerine Notlar", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. no. 183 (1960): 79-94.
- İslâmoğlu, Mustafa. *Hayat Kitâbı Kur'an Gerekçeli Meâl-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2009.
- Kahveci, Niyazi. *İniş Sırası ve Sebepleri ile Kur'an-ı Kerim Tercümesi*. Ankara: Sinemis Yayınları, 2014.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, Halit Zavalı, Ümit Şimşek. *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.
- Koçyiğit, Talat. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Konya: Hüner Yayınevi, 2012.
- Namlı, Tuncer. *Kur'an Aydınlığı Kronolojik Kur'an Meali*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Özsoy, Ömer, İlhami Güler. *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2005.
- Öztürk, Abdülvehhab. *Satır Arası Kelime Kelime Kur'an-ı Kerim Meali 1-2*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.
- Öztürk, Mustafa. *Nüzul Sırasına Göre Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Öztürk, Mustafa. *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri)*. İstanbul: Yeni Boyut, 2016.
- Pak, Zekeriya., "Meallerde Parantez Kullanımının Gerekçeleri ve Anlam ve Dil Estetiği Açısından Yol Açtığı Problemler." *Kur'an Mealleri Sempozyumu-II*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Sülün, Murat. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.
- Şentürk, Recep. "Direnen Meal: Akif'in Kur'an Meali'nin Tarihi ve Tahlili." *Direnen Meal Akif Meali*. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2016.
- Tekin, Ahmet. *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Lügatli Tefsiri Meal*. İstanbul: Kelam Yayınları, 2015.
- Tekin, Ahmet. *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsiri Meal*. İstanbul: Kelam Yayınları, 2002.
- Toptaş, Mahmut. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. İstanbul: Cantaş Yayınları, 2004.

Türkmen, Sadık. (Ed.) *İniş Sırasına Göre Kur'ân Akıl ve Bilim Işığında Türkçe Çeviri*. İstanbul: Sadık Türkmen Yayınları, 2010.

Vaktidolu, Ali Adil Atalay. *Kur'ân-ı Kerîm Manzum Meali ve Tefsir Özeti*. İstanbul: Can Yayınları, 2010.

Yıldırım, Suat. *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Define Yayınları, 2010.

Yüksel, Edip. *Mesaj Kur'ân Çevirisi*. İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2016.

